

LÄHDE

HISTORIATIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA 2018

Vertaisarvioitu tieteellinen aikakauskirja
15. vuosikerta
aikakauskirjalahde.wordpress.com

Julkaisija:
Labyrintti ry.
Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys ry.

Päätoimittaja:
Jenni Merovuo
jenni.merovuo@uef.fi

Toimitussihteerit:
Antti Härkönen, Timo Haapasalo, Miika Raudaskoski

Kansi:
Jenni Merovuo

Taitto:
Jenni Merovuo

ISSN 2489-6195

Emilia Syväsalmi

”Meidän on otettava vastaan hyvät ja huonot asiat.”¹

Kapteenin vaimo osana laivayhteisöä 1800-luvun amerikkalaisilla valaanpyyntialuksilla

Abstrakti

Amerikkalaisten valaanpyyntialusten matkat 1840–1870-luvuilla suuntautuivat vieraille ja vaarallisille vesialueille ja kestivät jopa viisi vuotta. Valaiden pyydystäminen edellytti miehistön ja päällystön yhteistyötä sekä monenlaista osaamista. Miehistö ei ollut yhdenmukainen joukko, vaan kokemus, ammattitaito ja etnisyys vaikuttivat miesten asemaan laivalla. Jokaisella miehistön jäsenellä oli oma paikkansa laivan arvojärjestyksessä, kapteenin ollessa ehdoton auktoriteetti. Kapteenien asemaa vahvisti 1840-luvulta eteenpäin mahdollisuus ottaa vaimo mukaan matkalle. Vaimojen asemasta laivoilla on esitetty ristiriitaisia tulkintoja. Ainoana naisena muuten miehisessä yhteisössä heidät saatettiin kokea ulkopuolisina henkilöinä, jotka vaikuttivat häiritsevästi kapteenin työhön. Toisaalta he saattoivat persoonallaan vaikuttaa positiivisesti laivayhteisön mielialaan tai moraaliin.

Nykytutkimus on osoittanut monin tavoin, kuinka viktoriaaniseen aikaan liitetyt ideaalit olivat kaukana sen ajan tavallisen ihmisen kokemuspiiristä. Työn ja kodin, julkisen ja yksityisen, naisen ja miehen maailman tarkka erottaminen ei todellisuudessa ollut niin voimakasta. Toisaalta esimerkiksi uskonnolla oli suuri vaikutus ihmisten elämään ja ihanteet koettiin tavoittelemisen arvoisina. Naisen lähteminen mukaan merelle oli rohkea päätös. He halusivat olla aviomiehensä seurassa ja elää perheenä laivoilla pitkän erossaolon sijaan. Miten vaimot kirjoittivat laivayhteisöstä? Milloin he kokivat osallistuvansa tapahtumiin ja milloin he olivat erillään tekemisestä? Aikaisemmassa tutkimuksessa tuodaan esille vaimojen eristäytyneisyys ja yksinäisyys laivoilla, joiden yhteisöissä ei ollut heille sijaa. Naisen tila laivalla esitetään sukupuolitettuna ja rajattuna.

Artikkelin lähteinä käytettäviä kapteenien vaimojen kirjoittamia päiväkirjoja on luettu tarkalla lähiluvulla. Vaimot kirjoittivat itsensä osaksi yhteisöä monin tavoin, erityisesti erilaisten tapahtumien yhteydessä. Laivalla vallinneet tunnetilat kuten ilo, suru, pelko ja jännitys koskettivat myös vaimoja. Vaimoja määrätti eniten omien työtehtävien puuttuminen. Vaimot kokivat itsensä osaksi päällystöstä ja heidän kommenttinsa miehistöstä vaihtelivat matkan eri osuuksien mukaisesti. Pyyntivesillä miehistö oli enemmän läsnä

¹ Ricketson 1958, 14–15, 21.7.1871. ”... and the Head sank. We all felt bad... the men had worked so hard to try to save it, but of course we must have the bitter with the sweet.” Artikkelissa käytetyt vaimojen merkinnät ovat suoria lainauksia julkaistuista päiväkirjoista ja esimerkiksi kirjoitusvirheitä ei ole korjattu. Lainaukset on suomennettu tekstiin, mutta alkuperäiset kirjoitukset ovat viitteissä. Monet vivahteet erilaisissa merielämän sanonnoissa ovat parhaimmillaan alkukielellä, joten toivon, että lukija jaksaa lukea myös alkuperäisen sitaatin.

kirjoituksissa kuin purjehduksen aikana. Artikkelissa osoitetaan aiemmista tulkinnoista poiketen, että vaimot kokivat matkat positiivisina kokemuksina ja että he olivat aktiivisia toimijoita aluksilla. He pystyivät mukautumaan erilaisiin tilanteisiin ja dokumentoivat mielellään uusia asioita. Vaimojen kautta saamme tuoreen ja mielenkiintoisen esimerkin joukon tutkimisesta historiallisessa kontekstissa.

Avainsanat: merihistoria, valaanpyyntialus, laivayhteisö, kapteenin vaimo, viktoriaanisen ajan nainen.

Johdanto

”Suurin osa naisista on vähemmän seikkailunhaluisia ja enemmän kotona pysyviä olentoja kuin miehet – vielä tänäkin päivänä.”, kirjoittivat toimittajat 1970-luvulla julkaistussa merihistoriallisessa teoksessa, jossa käsiteltiin kahdeksan naisen merellä kirjoittamia kirjeitä ja päiväkirjoja vuosina 1829–1949.² Merihistorian tutkija kohtaa usein ennakkokäsityksiä, joissa oletetaan että meri ympäristönä ja laiva asuinpaikkana eivät olleet naiselle sopivia.³ Samaa mieltä oli valaanpyyntialuksen omistaja Jonathan Bourne maaliskuussa vuonna 1858: ”*Me uskomme yksimielisesti, että valaanpyyntimatka on täysin sopimatonta naiselle.*”⁴ Toisaalta kauppias Charles W. Morgan lausui vuonna 1849 kapteeni Prince Everin ottaessa vaimonsa mukaan matkalle: ”*Laivalla on enemmän siveyttä kun nainen on mukana.*”⁵ Olivatko nämä ennakkoluuloja vai yleinen mielipide? Tärkeämpää on antaa kapteenien vaimojen itse kertoa, kuinka he kokivat asemansa valaanpyyntialuksen yhteisössä.

Sanat nainen ja meri, eivät sopineet 1800-luvulla samaan lauseeseen. Naisen paikka oli maissa ja kotona, vain miehillä oli mahdollisuus lähteä töihin merelle. Meillä on olemassa vahvat ennako-oletukset merimiehistä tietynlaisena ihmisryhmänä. Merimiehiä on usein kuvattu seikkailijoina, väkivaltaisina ja itsenäisinä hahmoina, jotka eivät olleet kotonaan maissa, vaan halusivat aina uudestaan merelle.⁶ Todellisuus ei ole näin yksiselitteinen, vaikka tutkimukset toisaalta myös tukevat stereotypioita. Osa merimiehistä kaipasi kotia ja rakkaitaan merellä ollessaan.⁷ Merimiehet eivät olleet yhdenmukainen joukko ihmisiä, vaan kansallisuus, ikä, rotu, ja esimerkiksi ammattitaito vaikuttivat merimiehen asemaan laivalla.⁸

² Greenhill & Giffard 1971, 10. ”*Most women are less adventurous, more stay-at-home creatures than men, even today.*”

³ Stark, 1996, 1; Druett 1992, 143.

⁴ Creighton 1996, 133. ”*We unanimously believe, that a whaling voyage is wholly unsuitable for a female to encounter.*”

⁵ Lainaus Druett 1991, 169. ”*There is more decency on board when there is a woman.*”

⁶ Schell 2013, 8; Creighton 1996, 119–121; Cooper-Busch 1994, 135; Burton 1991, 179–180.

⁷ Seaborn 2017; Creighton 1996, 133.

⁸ Schell 2013, 45–46; Bolster 1996, 147.

Valaanpyytäjiin liitetään usein sankarimyytti. He olivat tosimitiehiä, jotka taistelivat merten hirviötä vastaan.⁹ Merimiehet, jotka elivät laivassa ja merillä vuosia, muodostivat ihmisryhmän, joka eli erillään mantereelle rajoittuvan elämän normeista. Toisaalta laivassa vallitsi tiukka hierarkia, ja merenkulun maailma oli omalla tavallaan normitettu. Lukemattomat kirjoitetut ja kirjoittamattomat säännöt, tavat ja uskomukset olivat osa merimiesten ja päällystön elämää, mikä loi pohjan selviytymiselle rankoissa ja vaativissa olosuhteissa. Nämä normit myös joustivat tarvittaessa.

Tässä artikkelissa käsitellään laivayhteisön elämää amerikkalaisilla valaanpyyntialuksilla 1840–1880-luvuilla ja erityisesti matkalle mukaan lähteneitä kapteenien vaimoja. 1840-luvulta eteenpäin valaanpyyntialusten kapteenien keskuudessa yleistyi tapa ottaa vaimo mukaan pyyntimatkalle.¹⁰ Pyyntivedet sijaitsivat yhä kauempana ja matkat venyivät monen vuoden mittaisiksi, mistä johtuen moni kapteenipariskunta valitsi pitkän eron sijaan yhteisen elämän laivalla.¹¹ Tämä oli pariskunnan yhteinen päätös, johon vaikuttivat viktoriaanisen ajan ihanteet. Nainen oli kodin ydin ja hänen velvollisuutensa oli olla puolisonsa seurana.¹² Vaimot kokivat, että heidän paikkansa oli aviomiehen rinnalla. Mary Brewster, joka oli yksi ensimmäisistä valaanpyyntialuksen mukaan lähteneistä vaimoista, kirjoitti ensimmäisessä päiväkirjamerkinnässään joulukuussa vuonna 1845:

”Olen valinnut oman asuinpaikkani, en hetken mielijohteesta, vaan perusteellisen, rauhallisen ja kirkasjärkisen harkinnan jälkeen... mitä minä välittäisin maailman mielipiteestä... – No, luojan kiitos se kaikki on nyt ohi, ja olen mukana mainiolla Tiger-aluksella ja rakkaan aviomieheni seurassa.”¹³

Meri erotti, mutta vielä enemmän se loi reittejä ja tilanteita, joissa eri kansallisuudet, eri tekniikat ja erilaiset yhteiskunnalliset rakenteet kohtasivat.¹⁴ Meri on elementti, joka laajuudessaan ja monipuolisuudessaan vaatii monenlaista asiantuntemusta.¹⁵ Merihistoriassa on siirrytty laivojen ja laivastojen sijasta tutkimaan yhä enemmän

⁹ Herman Melvillen klassikko *Moby Dick* on tunnetuin ja siteeratuin teos valaanpyytäjistä. Melville 1851.

Kts. lisäksi Schell 2013, xi, 1–2, 5; Norling 1996, 71; Creighton 1996, 121.

¹⁰ Joan Druett on listannut toimittamansa päiväkirjan loppuun 443 naista, jotka olivat mukana eri aluksilla niin vaimoina, tyttärinä, matkustajina tai miehiksi pukeutuneina. Druett 1992. Käytäntö ei koskenut vain valaanpyyntialuksia, vaan myös kauppalaivoilla matkusti kapteenien vaimoja. Esimerkiksi Dorothea Balano ja Susan Hathorn matkustivat miehensä mukana kauppalaivoilla. Susan oli mukana vain yhdellä ns. häämatkalla kun taas Dorothea kulki vuosia miehensä mukana useilla aluksilla. Kauppalaivoilla matkat eivät kestäneet vuosia vaan kuukausia, tilat olivat yleensä suuremmat ja ylellisemmät ja miehistöä oli vähemmän kuin valaanpyyntialuksilla. Balano 1979; Petroski 1997.

¹¹ Norling 2000, 120. Esimerkiksi pastori Samuel C. Damon kertoi vuonna 1858 Honoluluissa että muutamaa vuotta aiemmin oli harvinaista, että kapteenilla oli vaimo ja lapset mukanaan, mutta nykyään tapa oli yleinen. Tyyneellä Valtamerellä oli pastori tutkimaan valaanpyyntialusten listan mukaan 42 naista ja puolet heistä oli Honoluluissa. Pastori mainitsi: ”*The happy influence of this goodly number of ladies is apparent to the most careless observer*”. Garner 1966, xvi. Mary Lawrence puolestaan kirjoitti vuonna 1859, kuinka 17 kapteenin vaimoa asui saarilla pyyntikauden ajan. Lawrence 1966, 158.

¹² Seaborn 2017; Cooper-Busch 1994, 148; Druett 1991, 19.

¹³ Brewster 1992, 12, 4.12.1845. ”*I have chosen my own place of residence not from the impulse of the moment but after much calm and sober thought.... what do I care for the opinion of the world... – Well thank heaven it is all past and I am on board of the good ship Tiger and with my dear Husband.*”

¹⁴ Heidbrink 2017.

¹⁵ Colville & Jones & Parker 2015, 97; Howell & Twomey 1991, 9.

merellistä ihmistä. Perustutkimusta merellisistä naisista on tehty 1990- ja 2000-luvuilla, mutta nyt lähdeaineistoja on alettu tutkia uusista näkökulmista.¹⁶ Näin tekee esimerkiksi Lauren Seaburn, joka käsittelee meriarkeologian näkökulmasta naisten sisustamia ympäristöjä purjelaivoilla.¹⁷ Eri merihistorian foorumeissa käydään keskustelua siitä, että merihistoria on hyvä alusta myös muun historian, kuten esimerkiksi sukupuoli-, talous- tai työyhteisöjen historian tutkijoille.¹⁸

Valaanpyyntiteollisuutta ja elämää valaanpyyntialuksilla on tutkittu paljon. Aiheesta löytyy monia kattavia teoksia, kuten valaanpyynnin taloudelliseen näkökulmaan keskittyvä *In Pursuit of Leviathan: Technology, Institutions, Productivity, and Profits in American Whaling* sekä merimiesten elämästä valaanpyyntialuksilla kertova *Whaling Will Never Do for Me: The American Whaleman in the Nineteenth Century* tai Lisa Norlingin (2000) naisen asemaan valaanpyyntiyhteisössä keskittynyt tutkimus *Captain Ahab Had a Wife*. Valaanpyynnin keskittyminen tietylle alueelle, jossa samat suvut ovat olleet tiiviisti sidoksissa sekä laivanomistukseen että merille lähtemiseen on säilyttänyt laajalti tietoa ja materiaalia valaanpyynnin historiasta. Esimerkiksi New Bedford Whaling Museum Yhdysvalloissa tekee jatkuvasti työtä valaanpyyntikulttuurin säilyttämiseksi ja esille tuomiseksi.

Jo 2000-luvun alkupuolella Jo Stanley (2002) pohti artikkelissaan, mitä merellisten naisten historiantutkimuksen tulisi jatkossa olla. Laiva ei ole vain kulkuväline, vaan paikka ja tilanne, missä vaikuttavat sosiaaliset säännöt ja missä elävät niin miehistö kuin matkustajatkin. Stanleyn mukaan naisten suhdetta mereen on mahdollista tutkia uusista, kiinnostavista näkökulmista käyttäen uusia, ajatuksia herättäviä metodeja.¹⁹ Tässä artikkelissa tutkitaan kapteenin vaimon asemaa osana valaanpyyntialuksen yhteisöä. Milloin vaimo koki olevansa osa yhteisöä ja milloin hän eli siitä erillään? Kuinka vaimot sopeutuivat uuteen ympäristöön, ollessaan sukupuolensa ainoa edustaja laivalla? Lähteenä käytetään vaimojen matkoillaan kirjoittamia päiväkirjoja, ja näkökulma on rajattu vaimon kokemukseen laivayhteisössä. Vaimot olivat niin sanottu tyypillinen poikkeus. He olivat tavallisia naisia, jotka lähtivät merelle. Toisaalta heidät voi myös nähdä epätavallisina henkilöinä, jotka elivät säännöllistä arkea laivalla.

Kapteenien vaimot lähtivät merelle ympäristöön, joka ennen oli ollut mahdollinen vain miesten kokea ja katsoa, ja jonka koettiin automaattisesti olevan maskuliininen.²⁰ Merenkulun piirissä toimivat yksilöt kokivat tällaisen sukupuolten välisen binaariasetelman monella tavoin juuri 1800-luvun angloamerikkalaisessa maailmassa. Vastakohtat olivat monin tavoin läsnä vaimon elämässä laivalla, samoin kuin ne olivat läsnä myös merimiehen

¹⁶ Aikaisemmin on tutkittu naismerirosvoja, miehiksi pukeutuneita naisia ja kapteenien vaimoja, jonkin verran myös maissa ilman miestä eläneitä merimiesten vaimoja, sekä 1900-luvulta myös merillä työskennelleiden naisten elämää. Norling 2000, Druett 1991, Creighton 1996. Suomessa tutkimusta ovat tehneet Frigren 2016, Hagmark-Cooper 2016, 2008, 2007, Mäenpää 2008, Vaapio 2004, Peltomaa 1999.

¹⁷ Seaburn 2017.

¹⁸ Ojala & Tenold 2017; Stanley 2002.

¹⁹ Stanley 2002. "Excitingly, historians of women's connections with the sea still have many subject areas to explore, and many stimulating conceptual tools to use in the process, ..."

²⁰ Springer 1996, 96.

tai kapteenin elämässä. Miehen asema elannon hankkijana korostui, kun nainen taas jäi yhä enemmän kodin piiriin. Niin kapteeneilla kuin merimiehillä tilanne oli ongelmallinen, sillä he eivät olleet läsnä perheensä arjessa, eivätkä esimerkiksi merimiehet voineet taata säännöllistä elantoa perheelleen. Silti he, ainakin osittain, toteuttivat mielestään kuvaa seikkailevasta sankarimiehestä, joka oli kotonaan laivassa ja joka jopa kärsi maissa ollessaan.²¹

Laiva on ympäristönä ambivalentti ja monimutkainen. Laiva ei ole ainoastaan kulkuväline, vaan myös välitila, jossa vallitsee tiukka hierarkia. Toisaalta se on myös väylä, jonka avulla miehet pääsivät pois maissa vallitsevista yhteiskuntanormeista merelle ja sitä kautta miehiseen ympäristöön, jonne naisella ei perinteisesti ollut asiaa. Lisäksi laivoihin liitettiin eläviä ominaisuuksia, jotka loivat siitä oman hahmonsä. Se oli vaimon lisäksi toinen feminiini, joka taisteli merta ja luontoa vastaan esimerkiksi myrskyissä tai jäälauttojen puristuksissa. Osa tutkimuksen naisista koki laivan juuri tällaisena elävänä hahmona, jonka toiminta tuodaan esille kirjoituksissa. Osa koki laivan persoonattomana ja mainitsi sen kirjoituksissaan vain ohimennen.²²

Tuon artikkelissa esille, kuinka laiva on tarkasti aseman ja sukupuolen mukaan jaoteltu tila. Toisaalta se on koti, joka yhdistää sen kyydissä matkustavat yhdeksi kokevaksi ja muihin aluksiin itseään vertaavaksi joukoksi. Kerron esimerkein, kuinka vaimot osallistuivat yhteiseen toimintaan erityisesti valaanpyynnin aikana. Lopputuloksena esitän, että vaimot nitoivat kirjoitustensa kautta itseään osaksi yhteistä kokemusta ja ymmärsivät hetki hetkeltä paremmin elämää merellä. Aikaisemmissa tutkimuksissa argumentoidaan vaimojen kokeneen itsensä onnettomiksi, laivan toiminnasta eristäytyneiksi ja monin tavoin tylsyydestä ja olosuhteista kärsiviksi yksinäiseksi ja ylimääräiseksi osaksi laivayhteisöä.²³ Tämä näkemys on tärkeää haastaa, sillä vaimojen kirjoitukset eivät tue näkemystä yksiselitteisesti. Heidän kirjoituksistaan on poimittu mielestäni tietyn ennakoasenteen mukaisesti ja yksinkertaistaen tukea oletukselle, että olosuhteet laivoilla estivät naisten mahdollisuuden onnelliseen elämään yhteisössä. Tutkijoiden mukaan naisille ei ollut tilaa tai paikkaa laivalla ja heidän kokemattomuutensa ja heikko ymmärryksensä laivan käytännöistä sulki heidät yhteisestä tekemisestä pois. Tämän lisäksi esille on tuotu miehistön useasti jopa vihamielinen suhtautuminen kapteenien vaimoihin. Vaimojen on ajateltu vievän kapteenien ajatukset muualle ja lisäävän eriarvoisuutta laivayhteisössä, koska vain kapteenilla oli oikeus ottaa vaimo mukaan laivalle.

Ennakoasetelma vahvistaa käsitystä siitä, että sukupuoli määritteli automaattisesti vaimon elämää laivalla. Vaimot olivat kuitenkin ensisijaisesti henkilöitä ja yksilöitä. Naiseus on vain yksi ominaisuus, jonka kautta vaimot itsensä määrittelivät. Vaimot olivat myös vanhempia lapsilleen, tietyn uskontokunnan edustajia ja aviopuolisoita sekä oman

²¹ Norling 1996, 71, 73, 75.

²² Esim: Mary Lawrence: " ...and our gallant Addison makes her obeisance to the god of the waters as she plies majestically along." "We have a fair wind, and the good ship Addison bears us on right merrily." Lawrence 1966, 13, 48, 13.2.1857 & 27.9.1857, ja Annie Ricketson "... the ship is plunging nobly into the sea." Ricketson 1958, 26, 3.12.1871, sekä Augusta Penniman "... have experience a heavy gale, ... The Minerva stood it well, and gave me many a roll across the cabin." Penniman 1989, 3.3.1865.

²³ Mm. Schell 2013, 140; Springer 1996, 95.

asuinpaikkakuntansa määrittämiä ihmisiä, joilla oli hyvä peruskäsitys siitä, millaista elämä aluksilla oli. Vaimot eivät olleet ylemmän yhteiskuntaluokan jäseniä, vaan esimerkiksi kauppalaivojen kapteenit ja jopa miehistöt ylenkatsoivat valaanpyyntialuksia, joiden ominaispiirteisiin ei kuulunut niinkään uljas purjehdus satamasta toiseen, vaan valaiden pyytäminen. Valaanpyyntialusten erikoispiirteet verrattuna kauppa-aluksiin ovat niin voimakkaat, että niiden vaikuttavuus pitää huomioida. Kauppalaivoja ja valaanpyyntialuksia ei mielestäni voi käsitellä yhtenä kokonaisuutena, vaan ne olivat omia elinympäristöjään.

Artikkeli on jaettu neljään osaan, jotka mukailevat pyyntimatkan eri vaiheita. Ensiksi kerrotaan lyhyesti valaanpyyntialuksen joukosta ja valaanpyynnin erikoispiirteistä. Toiseksi huomio kohdistetaan laivayhteisöön, joka lähti merelle. Kolmanneksi käsitellään itse valaanpyyntikokemusta, jolloin roolit ja rajat laivalla hämärtyivät, ja jolloin muuttuvissa olosuhteissa asioita koettiin enemmän yhteisönä. Neljänneksi tarkastellaan suppeasti, kuinka tietyn laivan miehistö, päällystö ja vaimo olivat osa valaanpyytäjien ja muiden merillä liikkujien suurempaa yhteisöä niin merellä kuin satamassa. Valaanpyytäjien parissa vallinnut yhteisöllisyys määrittä osaltaan valaanpyyntialuksen joukkoa.

Menetelmänä käytän vaimojen kirjoitusten erittäin tarkkaa lähilukua. Lähteet on luettu moneen kertaan ja prosessista muodostuu hermeneuttinen kehä. Kirjoitusten keskeisimmät piirteet nousevat esiin teemoittain ja tämän jälkeen lähteet on luettava jälleen uudelleen tulkinnan ja kontekstin valossa. Koen lähteet egodokumentteina, teksteinä, joissa kirjoittaja kertoo itse omasta elämästään. Keskeistä on arkielämään ja kokemukseen keskittyvä näkökulma. Lähteistä pyritään löytämään esiin nousevia teemoja, toistuvia, samankaltaisia käsitteitä ja kuvauksia. Ristiriidat ja niin sanotut hiljaisuudet ovat myös tärkeitä.²⁴ Tämän artikkelin alkuperäislähteet on julkaistu, jolloin ne saattavat olla edustavampia ja aihealueiltaan laajempia kuin julkaisemattomat päiväkirjat. Se ei kuitenkaan muuta kirjoitusten todenperäisyyttä tai kirjoittajan kokemusta omasta todellisuudestaan. Tarkoituksena on tuoda esille näiden naisten kokemus laivayhteisöstä osana keskustelua, ei niinkään väittää, että tilanne oli kaikilla vaimoilla sama.

Päiväkirja ei ole oikea ilmaisu käytetyistä lähteistä, mutta pelkkä matkakertomus ei myöskään anna oikeaa kuvaa kirjoittamisen luonteesta. Kirjat on otsikoitu englanniksi nimellä *Journal*, ei siis *Diary*. Merkintöjä on tehty päivittäin ja ne ovat yksityiskohtaisia ja ajallisesti järjestyksessä kulkevia kuvauksia laivan arjesta. Yksityisiä asioita tai ajatuksia niissä ei kerrota juuri ollenkaan. Tähän vaikuttavat muun muassa vaimojen persoonalliset erot. Toiset kirjoittavat asioista henkilökohtaisemmin kuin toiset ja yleisö on yleensä läsnä. Useat vaimot ajattelivat kirjoittavansa kotiin jääneille perheenjäsenille tai sukulaisille.

Päiväkirjat saattoivat saada vaikutteita laivan lokikirjoista, mutta ne ovat kuitenkin selkeästi aiheiltaan ja pituudeltaan runsaampia. Kirjoittamisessa on selkeä ajallinen ulottuvuus, sillä

²⁴ Suomessa esimerkiksi Kirsi Keravuori kirjoittaa enemmän egodokumenttien tutkimuksesta väitöskirjassaan. Keravuori 2015.

matkalla on alku ja loppu. Myös matkan eri osuudet jaottivat vaimojen kirjoittamista.²⁵ Artikkelin esimerkkien kautta tulee esille, kuinka miehistö ja päällystö tulevat näkyviksi vaimojen teksteissä erilaisten tapahtumien yhteydessä. Kun laiva purjehti pyyntivesille ja mitään merkittävää ei tapahtunut, ei laivayhteisö ollut mukana yhtä tiiviisti päivän kirjoituksissa. Merkinnät tällaisilta päiviltä ovat myös tyypillisesti paljon lyhempiä.

Käytän vaimojen kirjoituksia laivaelämästä tutkiakseni kuinka yhteisön ulkopuolelle normitettu henkilö voi kuitenkin myös olla osa joukkoa. Vaimojen elämä biografisessa mielessä ei ole tämän tutkimuksen kohde. Tämä vaikuttaa tapaan tarkastella lähdettä. Tutkija ei kiinny vaimoihin, kuten saattaisi käydä, jos yksi heistä olisi esimerkiksi biografisen tutkimuksen kohteena.²⁶ Elämä laivalla oli ajoittaisesta merimatkoilla koetusta tylsyydestä huolimatta värikästä. Tutkijalle vaimojen kirjoitusten monimuotoisuus ja aihealueiden määrä on välillä jopa ongelmallista. Toisaalta se, että päiväkirjoihin on kirjoitettu ihmiselämän koko kaari, on harvinaista ja palkitsevaa.

Näkökulmasta huolimatta on tärkeää tiedostaa lähteitä kirjoittaneiden naisten elämäntilanne ja tausta, mitkä väistämättä vaikuttivat siihen, millaisia merkintöjä he matkastaan tekivät. Artikkelin lähteet ovat seitsemän naisen kirjoittamia. Naisten elämäntilanne oli samankaltainen heidän lähtiessään matkalle.

Mary Brewster lähti 23-vuotiaana matkalle vuonna 1845. Hän oli ensimmäisiä aviomiehensä mukana matkalle lähteneitä vaimoja.²⁷ Tuolloin Mary ja William Brewster olivat olleet naimisissa neljä vuotta, josta ajasta he olivat viettäneet yhdessä vain viisi kuukautta.²⁸ Mary, kuten artikkelin muutkin vaimot oli käynyt koulua ja osasi kirjoittaa hyvin. Hän tunsi velvollisuudekseen kirjoittaa tekemisistään, sillä joutenolo ei kuulunut ajan ihanteisiin.²⁹

27-vuotias Martha Brown purjehti miehensä Edwin Brownin kanssa vuosina 1847–1849. Kotiin jäi pariskunnan kaksi ja puolivuotias lapsi, jota Martha ikävöi kovasti koko matkan ajan. Martha ja Edwin saivat matkalla lapsen, pojan, jonka Martha synnytti ilman aviomiestänsä Hawajilla. Edwin oli tuolloin kesän kestäväällä pyyntimatalla Jäämerellä. Martha oli uskonnollinen henkilö, jonka elämän kulmakivenä oli usko kaikkivaltiaaseen, protestanttiseen Jumalaan. Martha oli ajan hengen mukaan myöntäväinen vaimo, mutta säilytti kuitenkin oman identiteettinsä ja itsenäisyytensä. Martha ei lähtenyt toista kertaa pyyntimatalle, vaan toimi myöhemmin yhden Orientin suurimman kesähotellin omistajana ja johtajana.³⁰

²⁵ Haskell Springer on kirjoittanut hyvän artikkelin niistä syistä, miksi vaimot kirjoittivat päiväkirjoja ja pohtii osittain siinä samoja asioita kuin mitä tässä tuodaan esille. Springer 1996, 92–117.

²⁶ Halldorsdóttir & Kinnunen & Leskelä-Kärki 2016, 23.

²⁷ Jo vuonna 1823 Mary Hayden Russell purjehti miehensä mukana valaanpyyntialuksella ja Eliza Underwood osallistui matkaan vuosina 1830–31, mutta Mary Brewsterin kirjoitus on vanhin yksityiskohtainen ja koko matkan kattava päiväkirja. Druett 1992, xvi.

²⁸ Druett 1992, 14.

²⁹ Druett 1992, 3–4; Boerum 1993, 18; Garner 1966, viii.

³⁰ Boerum 1993, 13, 16–18.

Mary Lawrence puolestaan oli 29-vuotias lähtiessään matkalle vuonna 1856. Mary oli mennyt naimisiin Samuel Lawrencen kanssa vuonna 1847. Mukaan matkalle lähti myös heidän viisivuotias tyttärensä Minnie. Valaanpyyntialus *Addisonin* matka alkoi suurin odotuksin ja päättyi neljä vuotta myöhemmin lievään pettymykseen, mikä kuvaa laajemminkin amerikkalaisen valaanpyynnin kehitystä. 1860-luvulle asti valaanpyyntiteollisuus oli kehittynyt, kasvanut ja valaanpyyntiin oli keksitty uusia menetelmiä, mutta siitä eteenpäin alkoi alamäki. Muihin vaimoihin verrattuna Mary kuvaa kirjoituksissaan ennen kaikkea valaanpyyntilaivastoa, aluksia ja niiden kapteeneita sekä valaanpyytäjien tunnelmia.³¹

Vuonna 1858 Eliza Williams lähti miehensä Thomas Williamsin kanssa valaanpyyntimatkalle 32-vuotiaana ja viidennellä kuulla raskaana. Pariskunta jätti kaksi vanhinta lastaan kotiin sukulaisten hoiviin. Poika William syntyi tammikuussa 1859, ja matkan aikana pariskunta sai myös tytön, Maryn, joka syntyi laivalla vuonna 1861. Molemmat lapset jatkoivat purjehtimista vanhempiensa mukana monia vuosia. Perheen viimeinen pyyntimatka oli vuonna 1874.³² Eliza kirjoitti pitkiä ja yksityiskohtaisia kuvauksia valaista ja valaanpyynnistä sekä elämästä laivalla, mutta esimerkiksi raskauksistaan hän ei kertonut – ajan tavan mukaisesti – mitään.³³

Augusta Pennimanin päiväkirja on kirjoitettu vuosina 1864–1868 *Minervalla*. Augusta oli ollut miehensä Edwardin kanssa naimisissa viisi vuotta lähtiessään matkalle 26-vuotiaana. Pariskunnan nelivuotias poika Eugene (tekstissä Genia) oli mukana matkalla. Augusta teki yhteensä kolme matkaa. Augustan merkinnät ovat lyhyitä ja informatiivisia, mutta henkilökohtaiset merkinnät puuttuvat lähes kokonaan. Augusta käytti valasleimoja kertoakseen päivän saaliista, minkä tavan vaimot ”lainasivat” laivojen lokikirjoista.³⁴

Artikkelissa käsiteltävistä matkoista myöhäisin alkoi toukokuussa vuonna 1871. Annie Ricketson lähti silloin parkki *A.R. Tuckerilla* New Bedfordista Atlantille ja kohti Intian Valtamerta. Muista aluksista poiketen *A.R. Tucker* ei purjehtinut matkan aikana ollenkaan Jäämerellä. Annie oli 30-vuotias lähtiessään matkalle miehensä Danielin kanssa ja he olivat olleet naimisissa jo yli kymmenen vuotta. Matka alkoi surullisesti, kun Annie synnytti Azoreilla lapsen, joka kuoli kahden päivän ikäisenä (Annie oli menettänyt jo aiemmin pariskunnan ensimmäisen lapsen vuonna 1867). Annieta pidettiin hyvänä purjehtijana, joka ei ollut koskaan merisairas ja joka purjehti miehensä mukana vielä monta kertaa. Daniel kuoli vuonna 1886 valaanpyyntimatalla kuumeeseen. Annie oli myös tuolloin mukana laivalla. Annie Ricketsonin päiväkirjan toimittaja kirjoittaa alkusanoissa: ”...kapteenin vaimo auttoi pitämään *A.R.Tuckerin* onnellisena laivana.... Hän iloitsi kun valaita saatiin pyydystettyä, valitti kun ne pääsivät pakoon; ja jos enempää valaita ei saatukaan pyydystettyä, se ei johtunut hänen rukouksiensa puutteesta.”³⁵

³¹ Garner 1966, xvii–xxi.

³² Williams H. 1964, johdanto, 390–391.

³³ Williams 1964, 38, 4.2.1859. ”*We have a fine healthy Boy, born on the 12th, five days before we got into Port.*”

³⁴ Partsch 1989, esisanat.

³⁵ Purrington 1958, esisanat; Ricketson 1958, 20–21, 29.8.1871–1.9.1871.

Vaimot olivat ensimmäisellä matkallaan. Matkat kestivät yleensä 4–5 vuotta. Suurin osa vaimoista oli mukana myös Jäämerellä kesän pyyntikaudella, ja kaksi heistä vietti yhden pyyntikauden Havaijilla. Päiväkirjajulkaisujen esipuheissa ja johdannoissa vaimoista kerrotaan tausta- ja biografisia tietoja. Mutta olivatko he aikakautensa ja asuinalueensa tavallisia naisia? Miten voimme määrittää tuon ajan tavallisen? Vaimot olivat keskiluokan edustajia, heillä oli erilaiset perhetaustat, mutta useimmalla oli monta sisarusta. He asuivat valaanpyyntiyhteisöissä ja olivat sen kasvatteja. Vaimot olivat käyneet kouluja ja heillä oli käsitys oman aikakautensa kirjallisuudesta ja poliittisista tapahtumista. Vaimot eivät olleet tunnettuja merkkihenkilöitä. Mutta olivatko he tavallisia – eivät sinne päinkään.

Valaanpyyntikulttuurin erikoispiirteitä

1800-luvulla valaanpyynti keskittyi Amerikan Itärannikolle ja 1850-luvulle tultaessa suurin osa valaanpyyntialuksista lähti matkaan valaanpyyntipääkaupunki New Bedfordista. Alukset saalistivat niin Atlantilla, Tyynellämerellä, Intian Valtamerellä kuin läntisellä Jäämerelläkin. Alueille matkattiin sekä Hyväntoivonniemen että Cap Hornin kautta.³⁶ Pyyntialueesta päätettiin jo ennen matkan alkua, mikä vaikutti laivan kokoon, miehistön kokoonpanoon, käytettäviin pyyntitekniikoihin ja ennen kaikkea – onnen lisäksi – ratkaisevasti matkan tulokseen.³⁷ Valaanpyyntilaivastot käsittivät satoja aluksia ja pyyntiteollisuus oli monin tavoin teollisen vallankumouksen edelläkävijä. Valaanpyynnistä saaduilla voitoilla agentit ja laivanomistajat osallistuivat muuhun sijoitustoimintaan, ja valasöljy valaisi kaupungistuvan yhteiskunnan tehtaat, kadut ja kodit.³⁸

Päiväkirjojen kirjoittamisvuosina 1845–1874 elämä laivoilla ja itse valaanpyynti eivät muuttuneet paljoakaan.³⁹ Valaanpyyntiteollisuus sen sijaan muuttui merkittävästi. Kokeneita miehistöjä oli vaikeampi saada, valaiden määrä väheni, pyyntimatkat suuntautuivat kauemmaksi ja kestivät samalla pidemmän aikaa. Voitot pienenevät ja sijoittajat löysivät uusia kohteita pääomalle. Lamavuodet ja Yhdysvaltain sisällissota olivat tuhoisia myös valaanpyyntiteollisuudelle, ja 1850-luvulta alkoi alamäki, josta ei ollut paluuta.⁴⁰

Valaanpyyntialusten ja kauppalaivojen miehistöt olivat erilaisia koostumukseltaan ja taidoiltaan. Valaanpyyntimatkat kestivät useita vuosia, suuntautuivat vaarallisille ja kartoittamattomille vesialueille, ja matkan aikana jokainen miehistön jäsen vaaransi

³⁶ Cap Horn Etelä-Amerikan eteläkärjessä oli sääolosuhteiltaan huomattavasti hankalampi reitti, mutta monet laivat matkasivat silti sen kautta Tyynellemerelle.

³⁷ Davis & Gallman & Gleiter 1997, 10–11.

³⁸ Roman 2006, 66; Norling 1991, 170. Vuonna 1850 62 laivaa lähti pyyntiin ja niissä oli keskimäärin 29 miehistön jäsentä. Davis & Gallman & Gleiter 1997, 10. 1840–50-luvuilla yli 600 alusta purjehti pyyntivesillä joka vuosi. Ne lähettivät tai toivat kotisatamiinsa yli 8 miljoonan dollarin edestä valaanöljyä ja -luuta. Vuoden 1857 lama ja sisällissota 1860-luvun alussa vaikuttivat pyyntiteollisuuteen. Hinnat alkoivat laskea ja laivoja upotettiin sodan aikana. Norling 2000, 116. Ks. myös Druett 1991, 23.

³⁹ 1860-luvun lopulla alettiin puhua modernista valaanpyynnistä ja esimerkiksi harppuunoihin kehitettiin räjähtävä kärkeä. Davis & Gallman & Gleiter 1997, 50.

⁴⁰ Cooper-Busch 1994, 2–4.

päivittäin henkensä lähtiessään pyydystämään valaita. Tuttuja reittejä pitkin säännöllisesti kulkevien kauppalaivojen matkat kestivät yleensä vain kuukausia.⁴¹ Cooper-Busch (1994) kirjoittaa, kuinka valaanpyynti oli matkan pää tarkoitus ja kokeneet ja taitavat pyyntiveneen ohjaajat ja harppuunamiehet olivat tärkeämpiä kuin kokeneet merimiehet.⁴² Pyyntiin osallistui koko miehistö, niin kapteeni, perämiehet, veneenohjaajat, soutajat kuin harppuunamiehet. Mielestäni tämä päällystön ja miehistön yhdessä tavoitteen eteen toimiminen kannusti työntekoon. Samalla kapteenilla oli mahdollisuus omalla esimerkillään opettaa valaanpyyntiä ja vaikuttaa työmoralaan. Jokaisella miehistön jäsenellä oli yhteinen tavoite – saalistaa mahdollisimman monta valasta, saada mahdollisimman monta öljytynnyriä laivan ruumaan ja mahdollisimman hyvä palkkio matkan jälkeen kotisatamassa. Hengissä pysyminen pohjoisten merialueiden jäälauttojen ja myrskyjen tai Tyynenmeren saarten vihamielisten asukkaiden armoilla edellytti saumatonta yhteistyötä. Ilman miehistön ja päällystön asiantuntemusta, luottamusta ja kovaa työtä matka saattoi päättyä katastrofiin.⁴³ Kova kurinpito valaanpyyntialuksilla ei ole myytti. Osa kapteeneista esimerkiksi piiskasi tottelemattomia miehistön jäseniä tai laittoi heidät rautoihin.⁴⁴ Toisaalta parhaimman tuoton matkasta keräsivät alukset, joissa taitava kapteeni palkkasi taitavan miehistön, joka pystyi tekemään pyyntivesillä töitä yhteisen tavoitteen eteen.⁴⁵

Valaanpyyntialuksen päällystö oli usein elänyt lapsuutensa Amerikan itärannikon valaanpyyntiyhteisöissä ja kokonaisten sukujen miehet lähtivät merelle.⁴⁶ Nuori nainen, joka avioitui rakkaudesta kapteeniinsa, oli usein saattanut satamaan myös veljiään tai isänsä. Vaimoilla on ollut hyvä kuva siitä, millaista työ valaanpyyntialuksilla oli, vaikka kokemus valaanpyynnistä kerrottuna ei ole sama kuin omakohtainen kokemus.⁴⁷ Päällystö muodosti sen ryhmän, jonka kanssa vaimot olivat tekemisissä päivittäin. Miehistö sen sijaan ei kuulunut tähän ryhmään.⁴⁸ Mary Brewster kirjoitti, kuinka hänet esiteltiin laivan perämiehille matkan alussa. Mary mainitsee perämiehet nimeltä ja kertoo heidän aterioivan salongissa yhdessä kapteenipariskunnan kanssa. Veneenohjaajat ja ammattimiehet, kuten puuseppä, saavat oman maininnan, sekä lisäksi stuertti ja hyttipoika, jotka molemmat kuuluivat vaimon elinpiiriin laivan takaosassa.⁴⁹ Mary jatkoi saman päivän merkinnässä: ”*Etuosan miehet ovat suurimmilta osin nuoria, ja vain kolme on ollut merellä. Näin kolme heistä ja vaikuttivat kunnollisilta ja heistä tulee hyviä merimiehiä. Kaikki ovat siistejä ja rauhallisia.*”⁵⁰ Vaikka miehistö ei ollut vaimon kanssa tekemisissä päivittäin tai läheisesti,

⁴¹ Norling 2000, 120, 131.

⁴² Cooper-Busch 1994.

⁴³ Davis & Gallman & Gleiter 1997, 15, 154; Creighton 1991, 130, 150; Brown 1993, 48, 14.1.1848.

⁴⁴ Greenhill & Giffard 1971, 54, 60-61. Druett 1992, 67; Ricketson 1958, 74, 2.7.1874 & 26.9.1874.

⁴⁵ Davis & Gallman & Gleiter 1997, 16; Greenhill & Giffard 1971, 77.

⁴⁶ Kurtz 2013, 29; Norling 1996, 72-73. Kts. myös mm. Lawrence 1966, 166-167, 3.6.1859.

⁴⁷ Norling 1991, 168.

⁴⁸ Springer 1996, 95; Brewster 1992, 337, 13.7.1848.

⁴⁹ Brewster 1992, 13, 5.12.1845.

⁵⁰ Brewster 1992, 13, 5.12.1845. ”*The men forward are mostly young and only three have been to sea. Saw three of their number they appear well disposed and will make good sailors. All are civil and still.*” Uuteen Seelantiin matkustanut Jessie Campbell kirjoitti Blenheim-aluksen miehistöstä: ”*I forgot to mention that we*

valaanpyyntialusten kapteenien vaimot olivat kuitenkin kiinnostuneempia miehistön jäsenistä ja heidän toimistaan kuin mitä kauppalaivoilla matkustavat vaimot.⁵¹

Vaimojen lähteminen mukaan purjehdukselle oli osoitus rakkaudesta aviomiestä kohtaan ja se ilmaistiin avoimesti. Oli myös paljon muita syitä, miksi kapteenit halusivat vaimonsa mukaan matkalle tai miksi vaimot vaativat päästä mukaan.⁵² Kun valaanpyyntiteollisuuden alamäki alkoi 1850-luvulla ja pätevän miehistön saanti vaikeutui, kapteenien rooli tuottavan matkan toteutumisessa korostui.⁵³ Taitavat kapteenit saattoivat vaatia, että omistaja salli vaimojen lähteä mukaan. Toisaalta laivan omistaja saattoi houkutella ansioituneita kapteeneita sallimalla vaimojen mukaan lähtemisen. Kokeneet kapteenit olivat olleet merillä koko ikänsä ja päästyään kapteenin asemaan, he avioituivat noin kolmenkymmenen vuoden iässä. Uusi elämäntilanne vaikutti ratkaisevasti siihen, että kapteenit halusivat vaimonsa mukaan matkalle. Työn vaarallisuus ja pitkä erossaolo aiheuttivat osaltaan sen, että vaimot päättivät lähteä pyyntimatkalle mukaan, kun tällainen mahdollisuus 1840-luvulta eteenpäin yleistyi kapteenien keskuudessa.⁵⁴ Aikalaisarvion mukaan vuodelta 1853 lähes 20 % valaanpyyntialusten kapteeneista otti vaimon mukaan matkalle, josta johtuen kapteenien purjehtivia vaimoja oli satoja.⁵⁵

Vaimon merille lähteminen oli rohkea ja osalle myös vaikea päätös, jossa vaimo altisti itsensä matkan rasituksille ja vaaroille sekä arvostelulle siitä, oliko naisen paikka laivassa.⁵⁶ Laivan hierarkiassa kapteenilla oli ehdoton yksinvalta ja elämä laivalla tästä johtuen yksinäistä.⁵⁷ Vaimo kuunteli miehensä huolia ja loi kapteenin miehiseen työtilaan ideaalin kodin hengen. Laivassa kapteenipariskunnalla oli mahdollisuus kokea asioita yhdessä. Vaimon virallinen asema laivalla oli näkymätön, mutta matkan aikana he tulivat monella tavalla osaksi laivayhteisöä.⁵⁸ Mary Brewster kirjoitti oman matkansa alkuvaiheessa, kuinka hän alkoi ymmärtää merimiehen elämän vaikeuksia säiden ja olosuhteiden armoilla: ”Heidän osuutensa on pieni ja mukavuuksia on vain vähän, silti he vaikuttavat onnellisilta. Olen tyytyväinen osaani ja luulen että hekin ovat.”⁵⁹

have a Venetian and Russian on board as sailors, the former is the cleanest and best behaved sailor on the ship, and the latter is the dirtiest...” Greenhill & Giffard 1971, 68.

⁵¹ Springer 1996, 97.

⁵² Osa vaimoista ei suostunut lähtemään merille ollenkaan, vaikka heidän miehensä sitä ehdottivatkin. Druett 1991, 27.

⁵³ Davis & Gallman & Gleiter 1997, 41; Druett 1991, 4.

⁵⁴ Davis & Gallman & Gleiter 1997, 386; Brewster 1992, 54, 3.4.1846.

⁵⁵ Norling 2000, 238; Springer 1996, 93; Creighton 1991, 143.

⁵⁶ Newton 2013, 198; Creighton 1996, 133; Springer 1996, 92, 99; Norling 1996, 88–89; Druett 1992, 3–4.

⁵⁷ Burton 1991, 179–180; Garner 1966, xv.

⁵⁸ Päätelmät ovat tutkijan aiempia päätelmiä aiheen parissa tehdystä tutkimuksesta. Vaapio 2004, 166, 168, 175.

⁵⁹ Brewster 1992, 29, 14.1.1846. *“Their lay small and comforts few yet they appear happy. I am contented with my lot and I suppose they are.”*

Matka pyyntivesille, laivayhteisön muovautuminen yhteen

Tila erotti ja yhdisti

Laiva oli tilana moniulotteinen ja toisaalta myös hyvin rajattu. Meri mahdollisti laivayhteisön kokemuksen suuresta maailmasta, mutta myös vangitsi yhteisön pieneen valaanpyyntialukseen. Sosiaalinen, fyysinen ja mentaalinen tila ovat erottamattomia ihmisen kokemusmaailmassa. Ihminen on aina sidoksissa tilaan ja paikkaan. Identiteetin ja vallan tutkimuksessa paikka ja tila ovat tärkeitä käsitteitä.⁶⁰ Kapteenin vaimon kautta on mahdollista tuoda esille, kuinka yksilö omaksui kokemalla tietyn kulttuurin. Ihmisen suhde tilaan ei ole koskaan vain asumista ja liikkumista tilassa tai tilan hyödyntämistä, vaan tila myös määrittää hänen identiteettiään.⁶¹ Eliza Williams pohti syyskuussa 1859, aivan matkan alussa, kuinka miehet näyttivät kiireisiltä tehdessään töitä kannella: ”... heillä kaikilla on työtehtäviä. Se saa minut ajattelemaan että olen laiska; en ole toistaiseksi tehnyt muuta kuin katsonut.”⁶² Joan Druett (1991) kirjoittaa, kuinka vaimojen oletettiin olevan puritaanisen uskonnon työetiikan mukaan kiireisiä. Laivoilla tämä ei ollut mahdollista, sillä miehistön jäsenet tekivät vaimoille kuuluvat työt.⁶³

Kapteenin vaimo oli laivayhteisössä ulkopuolinen sosiaalisen asemansa ja sukupuolensa perusteella, sillä hän oli ainoa nainen laivalla ja ainoa henkilö, jolla ei ollut varsinaisia työtehtäviä.⁶⁴ Mary Lawrence: ”Luulen etten edes tiedä kuinka naiselle puhutaan. On kulunut yli neljä kuukautta siitä kun olen puhunut sanaakaan oman sukupuoleni edustajalle (paitsi Minnielle).”⁶⁵ Naisen tila laivalla oli rajattu takakannelle ja päällystön tiloihin. Miehistöllä taas ei ollut asiaa tilaan, jossa vaimo ja päällystö elivät.⁶⁶ Vaikka kapteenien vaimot olivat päättäväisiä henkilöitä, jotka selvisivät laivamatkoista yllättävänkin hyvin olosuhteista huolimatta, he olivat laivalla vieraassa elementissä. Myrskyävä meri, jolloin pahoinvointi pakotti vaimot pysymään vuoteessa, jäälautat ja riutat sekä suuret aallot, jotka kaatoivat hytin huonekalut, vaikuttivat vaimon päivärytmiin ja tilaan, jossa he viettivät aikaansa. Omien kirjoitustensa kautta vaimot antavat monimutkaisen kuvan omasta asemastaan osana laivayhteisöä. Esimerkiksi Augusta Pennimanin yhdessä lauseessa kerrotaan yhteydestä laivan päällystöön, suhteesta alukseen ja omasta tilasta johon vaimo on merenkäynnin vuoksi pakotettu.⁶⁷

Vaimo eli arkea ja perhe-elämää marginaalin marginaalissa: laivassa joka purjehti maailman merillä ja asuen takakannen pienessä hytissä, mutta pääosin onnellisena ja

⁶⁰ Laitinen 2004, 1–2.

⁶¹ Lamberg 2010.

⁶² Williams 1964, 6, 15.9.1858. ”... they are all to work at something. It makes me think that I am lazy; I have not done much yet but look on.”

⁶³ Druett 1991, 77.

⁶⁴ Springer 1996, 95.

⁶⁵ Lawrence 1966, 21–22, 31.3.1857. ”I think I shall hardly know how to speak to a lady. It is now over four months since I have spoken a word to one of my own sex (except Minnie)”. Minnie oli Maryn neljävuotias tytär.

⁶⁶ Mm. Newton 2013, 200; Druett 1991, 35–39; Lawrence 1966, 27.2.1857.

⁶⁷ Penniman 1989, 2.1.1865. ”The officers often remark to me that Minerva is very delectate about introduceing me to the indian ocean, but I dont know about that, she rolled some last week, so that I was oblidge to keep my self in very close quarters.”

tyytyväisenä. Välillä kurjat olosuhteet, tylsyys ja omien työtehtävien puuttuminen määrittivät vaimon kokemusta.⁶⁸ Tutkimuksessa asiaa on tulkittu usein niin, että suurin osa vaimoista ei viihtynyt laivoilla, vaikka osan nähtiin olleen poikkeuksia ja sopeutuneen paremmin laivaelämään.⁶⁹ Asiasta on olemassa ristiriitaisia tulkintoja. Esimerkiksi Norling (1991) väittää vaimoilla olleen jatkuvasti epämukavaa ja he kokivat olevansa sivussa varsinaisesta toiminnasta. Norling viittaa samoihin päiväkirjoihin, mitä tässä tutkimuksessa käytetään sekä Joan Druettiin.⁷⁰ Myös Schell sivuaa omassa tutkimuksessaan valaanpyyntivaimoja ja toteaa juuri Brewsterin ja Pennimanin muodostaneen hänen mielestään poikkeuksen, muuten niin yksinäisten ja itsensä hyödyttömäksi tunteneiden naisten joukossa.⁷¹ Oma analyysini eroaa esimerkiksi Norlingin väittämistä. Vaikka vaimot eivät osallistuneet valaanpyyntiin, he kokivat sen silti osana laivayhteisöä. Ratkaisu lähteä merelle sai vaimoilta usein kiitosta ja matkan epämiellyttävät osuudet korvasivat aviomiehen seura ja uudet kokemukset. Mary Lawrence kirjoitti matkan ensimmäisellä osuudella Tyynellämerellä helmikuussa 1857: *”Merimiehet ovat tehneet töitään hyvillä mielin tähän asti, ja kaikki on sujunut mallikkaasti. Nautin olostani täällä joka päivä enemmän ja enemmän.”*⁷²

Tutkimuksissa tila jaotellaan useasti yksityiseen ja julkiseen ja tämä jaottelu sopii hyvin myös laivalle. Vaimon yksityistä tilaa oli kapteenipariskunnan hytti sekä osalla vaimoista myös kannelle rakennettu pieni ”huone”, lähteissä mainittu *”kansitalo”*, jossa vaimo pystyi oleilemaan miesten katseiden ulottumattomissa.⁷³ Laivalla kansi, jossa miehet tekivät töitä, oli julkista tilaa. Se oli osittain suljettu vaimoilta. Toisaalta vaimoilla oli etuoikeus vain oleskella kannella. Muiden tehdessä töitä vaimot saattoivat lukea tai katsella merilintuja ja näin erottua työtä tekevästä miehistöstä.

Vaimot kokivat laivan olevan koti, joka mahdollisti heidän lähtemisensä merelle. Laivassa heidän yksityistä tilaansa oli hytti, jota he pystyivät sisustamaan ja järjestämään mielensä mukaisesti. Hytin ja tavaroiden pitäminen siistinä ja järjestyksessä oli tärkeä osa vaimojen rutiineja laivalla. Vaimot kirjoittavat usein siivonneensa tai käyneensä läpi esimerkiksi pariskunnan vaatevarastoja.⁷⁴ Augusta Penniman kirjoitti palattuaan laivalle muutaman viikon saarilla olon jälkeen: *”Olemme taas tottuneet suurin piirtein kotiimme merellä.”*⁷⁵

Luodessaan kodin laivalle vaimo toteutti ideaalia turvapaikasta jonne ulkomaailmalla ei ollut asiaa. Vaimo oli vieraasta tilasta huolimatta uskonnon, moraalien ja perheidyllin vartija

⁶⁸ Lawrence 1966, 58, 25.11.1857; Ricketson 1958, 22, 5.10.1871; Penniman 1989, 29.11.1866.

⁶⁹ Schell 2013, 140; Druett 1991, 89–90.

⁷⁰ Norling 1991, 173–174.

⁷¹ Schell 2013, 140.

⁷² Lawrence 1966, 15, 20.2.1857. *”The sailors have cheerfully performed their duties thus far, and all has gone on smoothly. I enjoy myself here more and more every day.”*

⁷³ *”On whaling ships, the seafaring wife could retreat to some extent from the industrial slaughterhouse of butchering a whale on deck by secluding herself in her deckhouse. The small 6ft square structure usually sat forward of the mizzen mast.”* Seaborn 2017. Brewster 1992, 274, 337, 16.9.1847 & 13.7.1848. Druett 1992, 281. Ricketson 1958, 17, 23.8.1871.

⁷⁴ Ricketson 1958, 57, 16.7.1873; Williams 1964, 103, 13.12.1859; Lawrence 1966, 130, 10.10.1858.

⁷⁵ Penniman 1989, 10.12.1865. *”We have got quite naturalized to our sea home again.”*

myös laivalla.⁷⁶ Lauren Seaborn (2017) esittää, kuinka laivoilla elävät vaimot tekivät tarkoituksella muutoksia tiloihin luodakseen kodikkaan tunnelman yksityisiin hytteihin ja päällystön tiloihin.⁷⁷ Tila laivalla oli sukupuolitettua, kuten maissakin. Norling toteaa, että oli ironista, kuinka nainen vietiin merelle ideologian vuoksi mikä korosti vaimon paikkaa aviomiehensä vierellä, vaikka meri tilana oli ilman muuta maskuliininen.⁷⁸ Margaret Creighton (1996) huomauttaa, kuinka päällystön asuntilat muistuttivat keskiluokkaista kotia, mutta miehistön tila laivan etuosassa oli lähes kalustamaton ja koristeeton julkinen tila, mikä muistutti kodista mahdollisimman vähän.⁷⁹

Yhteinen tekeminen merimatalla sijoittui aina kannelle. Vaimot kertoivat lukuisista tapahtumista, jolloin he olivat tehneet ja kokeneet asioita miehistön kanssa. Mary Lawrence kirjoitti kannella käydystä lumisodasta: ”*Menin päivällisen jälkeen kannelle yhden lumikuuron aikana, ja me kaikki osallistuimme huviin, niin laivan taka- kuin etuosassa...*”⁸⁰ Ja Martha Brown puolestaan kuvaili päivän merkinnässään miehistön lukuisia eri työtehtäviä:

*”Stuertti on siivonnut ruokakomeroa ja tehnyt kurpitsapiirakoita. Kannella he ovat korjanneet etupurjetta, siivonneet kompassikaappia, puuseppä on korjannut kajuutan portaita kapteenin avulla, sekä muita asioita joita on liian paljon mainittavaksi. Joten hyvää yötä.”*⁸¹

Valaanpyyntialuksella puheenaiheet liittyivät aina valaisiin. Pohdittiin reittejä ja vesialueita, joilla pyyntiä voitiin suorittaa, vertailtiin eri valaslajeja ja opeteltiin tunnistamaan niitä, huollettiin pyyntiveneitä ja pyynnissä tarvittavia välineitä, harjoiteltiin pyyntiveneiden käyttöä tai rakennettiin tynnyreitä valaanrasvaa varten.⁸² Näihin toimintoihin vaimo osallistui omalla tavallaan kuunnellen, tarkkaillen ja myöhemmin kirjoittaen ne itselleen tutuiksi. Esimerkiksi Springer (1996) mainitsee, kuinka navigointiin liittyvien seikkojen kirjaaminen sai vaimon tuntemaan itsensä hyödylliseksi ja olemaan samalla mukana laivan toiminnoissa.⁸³

Yksityinen tekeminen sijoittui omaan hyttiin. Kannella aviomies oli kapteeni, mutta hytissä hän saattoi lukea, sairastaa tai torkkua vaimonsa seurassa.⁸⁴ Vaimo teki suurimman osan kotitöistään omassa hytissään, kuten erilaiset ompelu-, korjaus- ja siivouustyöt sekä ruoanlaittoon, yleensä leipomiseen ja säilömiseen, liittyvät tehtävät. Hytissään vaimo

⁷⁶ Norling 2000, 261; Seaborn 2017.

⁷⁷ Seaborn 2017.

⁷⁸ Norling 1996, 89.

⁷⁹ Creighton 1996, 128, 130.

⁸⁰ Lawrence 1966, 228, 7.4.1860. “*After dinner I went on deck during one of the squalls, and we all engaged in the amusement, both fore and aft.*”

⁸¹ Brown 1993, 54, 21.2.1848. “*Steward has been cleaning pantry and making pumpking pies. On deck they have been mending fore sail, cleaning binicle, carpenter mending companionway with the Capt.’s help, and other things to various to mention. So good night.*”

⁸² Brewster 1992, 17–18, 12.12.1845; Williams 1964, 36, 24.12.1858.

⁸³ Springer 1996, 101. Lisäksi Springer päättelee kirjoittamisen syistä omassa tutkimuksessaan: “*The journal-writing wife was facing her husband’s ocean. But while she was, ... she was all the while converting it, drop by drop, in the ink of her pen, to hers*”. Springer 1996, 117.

⁸⁴ Brewster 1992, 184–185, 192, 22.1–26.1.1847 & 17.2.1847.

kirjoitti kirjeitä tai vietti aikaansa sängyssä silloin kun vointi tai olosuhteet sitä vaativat. Ruokailut ja sosiaalinen elämä sijoittuivat joko kannelle tai salonkiin, joka jaettiin päällystön kanssa. Tässäkin tilassa vaimolla oli oma asemansa kapteenin vaimona. Mary Lawrence kertoi, kuinka päällystö joutui tulemaan toimeen yhdellä kahvilusikalla stuertin heitettyä muut tiskiveden mukana mereen: ”*Samuel käyttää sitä ensin, sitten minä otan sen, sitten perämies, ja niin edelleen alaspäin.*”⁸⁵

Tutkijat ovat epävarmoja siitä, mitä vaimon läsnäolo merkitsi? Oliko hänellä positiivista vaikutusta laivayhteisön elämään vai lisäsikö hän eriarvoisuutta laivalla tukiessaan kapteenin erioikeuksia ja vahvaa asemaa laivan hierarkiassa. Vaimojen persoonallisuus vaikutti monin tavoin siihen, miten miehistö heidät koki. Samoin kuin kapteenin persoonallisuus ja tavat vaikuttivat koko laivayhteisön hyvinvointiin.⁸⁶ Seaborn pohtii, kuinka naisen läsnäolo laivalla muutti käyttäytymistä ja kulttuuria laivalla, koska silloin koti ja vastakkainen sukupuoli olivat joka päivä mukana myös miehistön arjessa.⁸⁷ Cooper-Busch puolestaan esittää, etteivät vaimot muuttaneet mitään tavallisen valaanpyytäjän maailmassa. Vaimot eivät hänen mielestään voineet tulla osaksi suljettua, miehistä valaanpyynnin maailmaa, sillä sellaista tilaa ei yksinkertaisesti ollut olemassa.⁸⁸ Useat esimerkit artikkelin vaimoilta osoittavat kuitenkin tilanteen olleen päinvastainen. Mary Brewster kirjoitti: ”*Jokaiselle miehistön jäsenellä on tekemistä..., ja minä olen erittäin mielelläni mukana kun on kyse valaanpyynnistä.*”⁸⁹ Vaimot pystyivät vaikuttamaan monin eri tavoin. Yksi miesten uskonnollisuuteen liittyvä esimerkki löytyy Mary Lawrence päiväkirjasta. Hän kirjoitti oltuaan matkalla noin neljä kuukautta, kuinka kapteenipariskunnan tytär Minnie oli vienyt hengellisiä kirjoja miehistölle. Jokainen halusi yhden ja kirjat loppuivat: ”... *Voi olla että saamme tehtyä jotain hyvää hänen kauttaan.*”⁹⁰ Kaksi vuotta myöhemmin Mary kirjoitti edelleen: ”*Uskon todella että he ovat paljon paremmalla mielellä, kuin jos Minnie ja minä emme olisi täällä.*”⁹¹

Käytäntö saneli vaimon tilan laivalla, ei niinkään halu sulkea vaimoa pois laivayhteisön arjesta tai tekemisistä. Viktoriaanisen ajan ideaalit eivät välttämättä toteutuneet ihmisten arjessa maissakaan.⁹² On totta, että laivalla vaimo ei käynyt merimiesten asuintiloissa,

⁸⁵ Lawrence 1966, 214, 21.1.1860. ”*Samuel using it first, then I take it, then the mate, and so on down.*”

⁸⁶ Seaborn 2017; Davis & Gallman & Gleiter 1997, 47; Druett 1991, 33.

⁸⁷ Seaborn 2017. ”*The presence of women shifted certain aspects of shipboard behavior and culture considered to be traditional among seamen as these contemporary domestic ideals and gender roles were brought aboard.*” ja ”*In the nineteenth century, seafaring women may not have impacted the work of operating of large sailing ships, but in domesticating shipboard space for their husband and family, they did influence the culture on board.*”

⁸⁸ Cooper-Busch 1994, 155–156.

⁸⁹ Brewster 1992, 100, 1.7.1846. ”*All hands are busy..., and I am perfectly willing to be along when whaling is the business.*”

⁹⁰ Lawrence 1966, 22, 2.4.1857. ”*Last Sabbath I gave Minnie some Bibles and Testaments....to carry forward to the men...until she gave away every one that we had. She said they all wanted one...It may be we can do some good through her*”.

⁹¹ Lawrence 1966, 174, 22.7.1859. ”... *I really believe that they are in far better spirits than though Minnie and myself were not here.*”

⁹² Esimerkiksi Jane Hamlett esittää tutkimuksessaan, kuinka keskiluokkaista kotia ei jaoteltu kaikilta osin miesten ja naisten tiloihin, vaan oli oikeastaan hämmästyttävää kuinka tilojen jaottelu sukupuolen mukaan ei ollut tapana. Hamlett 2009.

mutta miesten työtila oli jo hänelle joiltain osin auki. Ryhmän toiminta oli kaikilla tavoin sidoksissa tilaan. Miesten työtilaan kannella, laivaan yhteisön kokemusta vahvistavana tilana ja vaimon yksityiseen tilaan laivalla. Tilojen merkitykset ja niiden rajat olivat kaikille selkeitä. Erilaisten tilanteiden tai tapahtumien aikana yksilöiden tila saattoi kuitenkin kasvaa tai kaventua, mikä hämärsi tilojen rajoja. Esimerkiksi silloin kun valaanrasvaa keitettiin öljyksi, vaimot saattoivat pystytellä hytissään, mutta toisaalta he vierailivat miesten työtiloissa tutustumassa prosessiin.

Erikoistilanteet tekivät miehistön jäsenet näkyviksi kirjoituksissa

Elämä merellä oli vaarallista. Loukkaantumiset ja kuolema olivat yleisiä, pyyntiveneet katosivat, kaatuivat tai tuhoutuivat, lisäksi riutat, jäälautat ja hurrikaanit tai paikallisten asukkaiden hyökkäykset koettelivat laivayhteisöä.⁹³ Miehistöjen vaihtuvuus aluksilla oli suurta. Miehistön jäsenet kuolivat, sairastuivat, kapinoivat tai karkasivat. Osa heistä korvattiin matkan aikana, osaa ei.⁹⁴ Vaimojen kirjoitukset osoittavat, kuinka miehistön jäsenet personoituihin vasta jonkin tapahtuman, yleensä vielä negatiivisen tapahtuman, yhteydessä. Kuolema, rettelöinti, epäonnistuminen valaanpyynnissä, sairaus, myrsky tai muu ikävä asia kirjoitettiin päiväkirjaan ja tällöin myös miehistön jäsenestä saatettiin kirjoittaa nimellä.⁹⁵ Eliza Williams: *“Hän kertoi minulle että Tim oli poissa....Hän oli paras veneenohjaaja mitä heillä oli...Hän oli värillinen mies. Hän oli oikein mukava mies.”*⁹⁶ Elizan päiväkirjan lukija ei tietäisi Timistä mitään, ellei tämä olisi kuollut matkan aikana. Mary Lawrence puolestaan kirjoitti miehistön jäsenistä, kun moni heistä sairastui: perämiehellä oli reumatismia, kokki oli ollut kaksi viikkoa pois töistä, myös yksi miehistön jäsen ja yksi veneenohjaajista oli sairastunut. Mary mainitsi perämiehen ja veneenohjaajan nimeltä. Kokki ja miehistön jäsen jäivät kirjoituksessa persoonattomiksi.⁹⁷ Ylipäätään miehistö mainittiin silloin kun jokin tapahtuma kosketti myös vaimoa. Augusta Penniman kirjoitti: *”Koko miehistö on influenssassa.”*⁹⁸

Mary Lawrence kertoi *Addisonilla* miehistön jäsenen kuolemasta koko yhteisöä kohdanneena surullisena tapahtumana: *”Eilen sattui surullinen tapahtuma, joka heitti varjon koko seurueemme ylle – William Kalaman, kanakan kuolema ja hautaaminen.”*⁹⁹ Mary kirjoitti miehen sairastaneen jo jonkin aikaa ja kapteenin antaneen hänelle lääkkeitä. Mary kuitenkin jatkoi, ettei *meillä* ollut aavistustakaan siitä, että mies oli niin huonossa kunnossa, ennen kuin *he* kertoivat *meille* miehen kuolemasta. Miehistö oli eri asia kuin kapteenipariskunta tai päällystö. Mary kertoi osallistuneensa auringonlaskun aikaan

⁹³ Davis & Gallman & Gleiter 1997, 151; Penniman 1989, 15.7.1865 & 26.4.1865; Lawrence 1966, 191, 3.9.1859.

⁹⁴ Davis & Gallman & Gleiter 1997, 79.

⁹⁵ Brewster 1992, 88, 311, 15.6.1846 & 26.2.1848; Ricketson 1958, 36–37, 1.4.1872;

⁹⁶ Williams 1964, 83–84, 9.8.1859. *“He told me that Tim was gone...He was the best boatsteerer they had... He was a colored Man. He was a very pleasant Man.”*

⁹⁷ Lawrence 1966, 141, 10.1.1859.

⁹⁸ Penniman 1989, 22.6.1867. *“All hands got the influenza.”*

⁹⁹ Lawrence 1966, 131, 12.10.1858. *“Yesterday a sad event occurred which cast a gloom over our whole company- the death and burial of William Kalama, a Kanaka.”*

kannella hautajaisiin ennen kuin mies haudattiin syvyyksiin. Augusta Penniman kirjoitti samanlaisesta tilanteesta: ”Yksi veneenohjaajistamme kuoli keuhkotautiin.” ja Augusta jatkoi seuraavana päivänä merkinnällä: ”Hautasimme hänen ruumiinsa syvyyksiin.”¹⁰⁰ Lauseet ovat päivien ainoat merkinnät. Augustan merkinnät ovat toteavia ja niistä puuttuu henkilökohtainen tunne, Mary sen sijaan kertoo surullisesta tapahtumasta, joka kosketti kaikkia.

Annie Ricketsonin merkintä laivalla sattuneesta onnettomuudesta on toteava: “... yksi miehistä nimeltään Brandon oli leikannut sormensa paloittelukoneessa. [...] Joten he antoivat hänelle eetteriä ja leikkasivat ja sahasivat sen irti.”¹⁰¹ Annie ei kerro, miten mies voi tai miten häntä hoidettiin jatkossa. Päivän merkintä päättyi tuohon lauseeseen. Vaimon teksti on informatiivista, mutta ei tunteita näyttävää. Onnettomuuksia ja loukkaantumisia sattui usein. Asia on merkinnän arvoinen ehkä siksi, että juuri Annien aviomies joutui katkaisemaan sormen. Miehistön jäsen jäi kirjoituksessa päällystön tekemisen objektiksi, ei itse tuntevaksi tai olevaksi henkilöksi.

Yksi syy miksi aikaisemmassa tutkimuksessa esitetään vaimojen olleen laivoilla onnettomia, oli miehistöjen ja välillä myös kapteenien huono käytös. Juopottelu ja tappelut varsinkin satamissa olivat yleisiä. Lisäksi kanssakäyminen paikallisten naisten kanssa oli enemmän sääntö kuin poikkeus. Tapaa paheksuttiin laajalti ja myös artikkelin vaimot kohtasivat tilanteita, joita he kommentoivat kirjoituksissaan.¹⁰² Vaikka vaimojen laivoilla ei näitä Tyynenmeren saarilla asuvia naisia juuri käynytäkään, niin he näkivät heitä muilla laivoilla ja myös kapteenien vieraina. Järjestyshäiriöitä sen sijaan tapahtui myös vaimojen laivoilla.¹⁰³ Esimerkiksi uhkapelit ja tappelut tai töistä kieltäytyminen olivat yleisimpiä häiriöitä, jotka tulivat myös vaimojen tietoon. Eliza Williams kirjoittaa kuinka laiva ei voinut poiketa San Franciscon satamassa, koska osa miehistä olisi karannut.¹⁰⁴ Nämä tapahtumat saivat vaimot pohtimaan omaa rooliaan tai hyväuskoisuuttaan.¹⁰⁵

Aikaisemmassa tutkimuksessa, joka perustuu myös miehistön jäsenten kirjoittamiin lähteisiin, on tuotu esille miehistön jopa vihamielinen suhtautuminen kapteenin vaimoon. Vaimojen on väitetty hajottavan miehistön välistä solidaarisuutta valitsemalla suosikkeja miehistön joukosta ja palkitsemalla heitä epäreilusti.¹⁰⁶ Esimerkiksi Creighton mainitsee vaimojen usein yrittäneen muokata miehistön käyttäytymistä vastaamaan omia

¹⁰⁰ Penniman 1989, 18.–19.10.1865. “One of the boatsteers died with consumption”. ”Committed his body to the deep”. Kauppalaivalla Australiaan vastaviihityn vaimonsa Matildan kanssa matkustanut William Johnstone kirjoitti: ”...in the morning another child ... died and was buried at Sunset. It is astonishing how soon such an occurrence is forgotten on board.” Greenhill & Giffard 1971, 86.

¹⁰¹ Ricketson 1958, 54–55, 31.5.1873. ”Sead that one of the men named Brandon had cut his finger off in the minceing machine....So they gave him eather and cut and sawed it of. It was the fore finger on his right hand.”

¹⁰² Druett 1992, 143–148; Druett 1991, 2–3, 11.

¹⁰³ Schell 2013, 138; Druett 1991, 167; Ricketson 1958, 74, 78, 2.7.1874 & 26.9.1874.

¹⁰⁴ Williams 1964, 159, 30.11.1860.

¹⁰⁵ Lawrence 1966, 28, 66, 27.4.1857 & 18.1.1858; Ricketson 1958, 74, 2.7.1874; Williams 1964, 39, 4.2.1859.

¹⁰⁶ Creighton 1991, 144–145; Springer 1996, 95.

normejaan.¹⁰⁷ Tällaista kohtelua vaimot eivät kuitenkaan kirjaa omiin merkintöihinsä. He eivät koe oloaan uhatuksi tai ainakaan kirjoituksissaan pohdi mitä miehistö heistä ajattelee. Tämä saattaa liittyä valaanpyyntialuksille tyypillisiin piirteisiin. Miehistöt olivat usein samasta kotiyhteisöstä, matkat kestivät pitkään ja miehistö kohtasi kaikki valaanpyynnin haasteet yhdessä. Kapteeni osallistui useisiin työtehtäviin pyynnin aikana ja uskon että yhteisö valaanpyyntialuksilla oli kaiken kaikkiaan tiiviimpi kuin kauppalaivoilla. Tällöin myös kapteenin vaimon läsnäolo hyväksyttiin helpommin.

Valaanpyyntivesillä

Yhteiset kokemukset pitivät vaimot mukana pyynnin tunnelmassa

Valaanpyynnin aikana vaimot kokivat eniten tunteita, kuten iloa, surua, pelkoa ja jännitystä. Pyynti vaikutti kaikkeen tekemiseen, muutti aikatauluja ja rooleja ja kaatoi raja-aitoja sekä käytäntöjä. Kun pyyntiveneet olivat merellä, laiva muuttui ensin autioksi. Mary Brewster: *”Veneet ovat kaikki olleet tänään poissa ja aviomies ja minä olemme olleet lähes yksin.”*¹⁰⁸ Jos valas saatiin pyydystettyä, laivalla oli änekästä, likaista ja haisevaa, mikä aiheutti vaimon eristäytymisen ajoittain omaan hyttiinsä. Päivärytmi muuttui, kun valasta pyydystettiin kaikkina viikonpäivinä ja lähes minä vuorokaudenaikana hyvänsä. Kun pyydystettyjä valaita oli paloiteltavana laivan vierellä, työtä tehtiin usein pitkälle yöhön tai työtä jatkettiin aikaisin aamulla. Toisaalta pyynnin aikana myös vaimon asema muuttui. Hän pystyi auttamaan tietyissä tehtävissä ja päivän lopuksi vaimo kirjoitti pitkiä kuvauksia pyynnin kulusta ja kaikesta näkemästään. Prosessi kirjattiin alusta loppuun ja mainittiin aina kun valaita saatiin.¹⁰⁹ Valaanpyynti oli niin kokonaisvaltaista, että myös vaimot kokivat sen, vaikka eivät osallistuneet varsinaiseen työhön itse. Martha Brown kirjoitti päivän tapahtumista Cape Verde- saarten läheisyydessä Atlantilla. *”Tänään minulla on ollut suunnaton ilo nähdä kuinka valas tuotiin laivan vierelle. Toinen perämies sai iskettyä hänet. Olin kannella suurimman osan siitä ajasta, jonka he olivat poissa, vaikka oli aika sateista.”*¹¹⁰

Sumu, tuuli, aallot ja jäät vaikuttivat ratkaisevasti siihen, voitiinko pyyntiin lähteä. Vaimon merkinnät pyyntivesillä alkavat usein maininnalla säätilasta. Eliza Williams kirjoitti, kuinka eräänä aamuna oli ollut sumuista ja sateista, mutta myöhemmin päivällä kannella oli niin kaunista, että hän unohti kokonaan valaanpyynnin vaikeudet.¹¹¹ Vaimot ihmettelivät kirjoituksissaan pyynnin vaarallisuutta, miesten jaksamista, olosuhteita ja muiden alusten edesottamuksia lähes joka päivä pyyntikaudella. Annie Ricketson pelkäsi miesten

¹⁰⁷ Creighton 1991, 160.

¹⁰⁸ Brewster 1992, 167, 29.11.1846. *”The boats have all been away today and husband and self have been nearly alone.”*

¹⁰⁹ Springer 1996, 97; Lawrence 1966, 197, 25.9.1859; Penniman 1989, 22.5.1867; Williams 1964, 77, 21.7.1859; Brewster 1992, 96, 24.6.1846.

¹¹⁰ Brown 1993, 47–48, 13.1.1848. *”Today I have the unspeakable pleasure of seeing a whale brought along side. The second mate struck him. I was on deck most of the time they were off, notwithstanding it was somewhat rainy.”*

¹¹¹ Williams 1964, 75, 15.7.1859.

loukkaantuvan heidän varastoidessaan täysinä öljytynnyreitä laivan ruumaan¹¹². Augusta Penniman taas kertoi, kuinka miehistö ei ollut ollut vapaavuorolla ollenkaan, kun kahdesta valaasta vain toinen saatiin tapettua ja toinen karkasi vedettyään ensin pyyntivenettä perässään.¹¹³ Eliza Williams kertoi miesten olleen kylmissään ja läpimärkiä. Hän sääli miehiä ja pelkäsi, että olosuhteet vielä ”*tappavat heidät*”.¹¹⁴

Mikäli vaimot olisivat viettäneet aikaansa vain omassa hytissään, he eivät olisi tienneet tapahtumista tai olleet kiinnostuneita kirjoittamaan niitä muistiin. Pyynti oli yhteisöllistä toimintaa, kaikki laivassa auttoivat toisiaan ja joskus jopa eri alukset pyydystivät yhdessä.¹¹⁵ Vaimot pitivät silti myös pyynnin aikana kiinni omasta asemastaan. He kommentoivat usein ja eri tavoin omaa tilaansa pyynnin aikana. Vaimot esimerkiksi söivät aamiaista eri aikaan kuin päällystö, joka lähti jo aikaisin pyyntiin tai muihin työtehtäviin kannelle.¹¹⁶ Vaimo ei mennyt kannelle silloin, kun se oli likainen valaanrasvasta tai kun rasvan poltto öljyksi aiheutti pahaa hajua. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö hän olisi halunnut olla kannella katselemassa ja osallistumassa omalla tavallaan. Mary Lawrence kirjoitti jouduttuaan vuoteeseen hammassäryn vuoksi: ”*Olin pettynyt, kun en voinut mennä kannelle katsomaan valasta.*”¹¹⁷

Artikkelin alussa mainitsin, kuinka vaimojen asema valaanpyyntialuksilla oli erilainen kuin mitä kauppa-aluksilla. Artikkelin vaimojen päiväkirjat ovat täynnä mainintoja valaanpyynnistä ja kaikkeen siihen liittyvästä. On selvää, että vaimot nivoutuivat paremmin osaksi laivayhteisöä juuri valaanpyyntialuksilla, joissa tekeminen oli kaiken kattavaa ja niin vaikuttavaa että se kosketti kaikkia. Valaat ja niiden pyytäminen toivat laivaelämään paljon uusia kokemuksia ja vieraita, opittavia asioita. Pyynti loi tilanteita, joissa yhdessä kokeminen ja tekeminen oli mahdollista eri tavalla kuin kauppalaivoilla.

Pyyntikausilla vaimojen kirjoitukset kertovat suurimmilta osin valaanpyynnistä. Tämä on tärkeä havainto, sillä se kertoo siitä, etteivät vaimot eläneet eristyksissä ja yksinäisinä omassa hytissään, vaan he tiesivät päivittäisistä pyyntiin, olosuhteisiin ja yhteisön tekemiseen liittyvistä asioista. Eliza Williams kirjoitti kuinka hän kuuli kaiken mitä kannella tapahtui siihen missä istui kirjoittamassa: ”... *luulen että menen kannelle muutamaksi minuutiksi katsomaan niitä*”. Nähtyään valaiden suihkuttavan vettä laivan lähellä, kylmä tuuli ajoi Elizan takaisin sisälle, missä hän jatkoi kirjoittamista: ”*pyyntiveneet ovat palanneet laivalle ja lopettaneet pyynnin.*”¹¹⁸ Vaimolle pyynti oli myös pelottava tapahtuma. He pelkäsivät koko miehistön, mutta ennen kaikkea aviomiestensä puolesta. Vaimot eivät halunneet kapteenien vaarantavan henkeään, mutta tätä ei pyynnin aikana voinut välttää. Usein myös kapteenit lähtivät mukaan pyyntiveneisiin.¹¹⁹ Annie

¹¹² Ricketson 1958, 15, 25.7.1871.

¹¹³ Penniman 1989, 21.5.1867.

¹¹⁴ Williams 1964, 73, 8.7.1859.

¹¹⁵ Davis & Gallman & Gleiter 1997, 301.

¹¹⁶ Brewster 1992, 79, 14.5.1846.

¹¹⁷ Lawrence 1966, 37, 7.6.1857. ”*I was disappointed that I could not go on deck to see the whale.*”

¹¹⁸ Williams 1964, 27–28, 19.11.1858. ”*I think that I will go on deck a few minutes and see them.*”

¹¹⁹ Ricketson 1858, 50, 9.4.1873; Brewster 1992, 97, 25.6.1846; Lawrence 1966, 13.1.1857; Williams 1964, 77–78, 21.7.1859. Druett 1991, 57.

Ricketson kertoi pitkässä merkinnässä, kuinka valas oli kiskonut aviomies Danielin pyyntiveneen kauas merelle. ”*En tiedä kuinka kuvailisin yötä*” Annie kirjoitti.¹²⁰

Pyynnin aikana vaimojen roolit muuttuivat, sillä he saattoivat avustaa tehtävissä, jotka normaalisti kuuluivat miehistölle. Augusta Penniman kirjoitti, kuinka hän oli viettänyt pyyntipäivää *Minervalla* maaliskuussa vuonna 1865 pyykkiä pesten ja laivasta huolehtien: ”*miehistönä minulla oli neljä portugalilaista, yksi irlantilainen, yksi saksalainen. selviydyimme oikein hyvin...*”¹²¹ Mary Brewster puolestaan mainitsi, kuinka hän oli valaanpyynnistä niin innoissaan, ettei hän tehnyt oikeastaan muuta kuin odotti että valas pyydystettäisiin: ”*Luulen että nähtyäni yhden pyydystettynä olen tyytyväinen.*”¹²² Vaimot kertoivat miehistön edesottamuksista uudelleen ja uudelleen, yksityiskohtaisesti ja tarkasti. He myös kuvailevat yhteisön tunnetiloja kirjoituksissa.¹²³

Silloin kun pyynti onnistui, tunnelma laivalla oli iloinen.¹²⁴ Tuo tunnelma kosketti kaikkia ja vaimojen kirjoitukset olivat me-muodossa.¹²⁵ Mary Brewster kirjoitti: ”*Koko miehistö näyttää onnelliselta ja rasvaiselta.*”¹²⁶ Mary Lawrence puolestaan pohti, kuinka kaikki toivoivat hyvän onnen jatkuvan: ”*Olemme kaikki ilahtuneita ja toivomme, että tämä on alku hyvän onnen jatkumiselle.*”¹²⁷ Mary Brewster puolestaan pohti valaan vaikutusta koko yhteisöön: ”*... ja luulen että valaallamme oli haluttu vaikutus sekä kapteeniin, että perämieheen ja miehistöön.*”¹²⁸

Välillä vallitsi epätoivo, kun valaita ei näkynyt tai niitä ei saatu pyydystettyä.¹²⁹ Mary Lawrence kirjoitti, kuinka kaikki laivalla ovat luopuneet toivosta. Maryn aviomies Samuel oli jaksanut pitkään, mutta hänkin oli lopulta antanut periksi yleiselle tunnelmalle. Mary jatkoi: ”*Kuinka toivonkaan, että voisin tehdä jotain rohkaistakseni heitä.*” Mary Brewster kuvaili tunnelmia laivalla valaan päästyä karkuun kolmannelta perämieheltä kaksi kertaa saman päivän aikana: ”*Olen kovin pahoillani siitä, että olemme niin epäonnisia.*”¹³⁰

Valaanpyynti vaikutti vaimon tilaan eri tavoin

Pyynti oli vaimoille vaihtelevien tunteiden aikaa. He iloitsivat siitä, että valaita oli näkyvissä sekä saaliista, mutta toisaalta myös pelkäsivät miesten puolesta. Yhteiset

¹²⁰ Ricketson 1958, 75–77, 26.8.1874. ”*I hardly know how to describe the night.*”

¹²¹ Penniman 1989, 21.3.1865. ”*for a crew I had four Portug one Irish, one German. we manage very well.*”

¹²² Brewster 1992, 82, 26.5.1846. ”*I think after I see one taken I shall be satisfied.*”

¹²³ Ricketson 1958, 68, 26.12. 1873; Lawrence 1966, 90, 17.5.1858.

¹²⁴ Penniman 1989, 4.7.1867.

¹²⁵ Vaimot käyttivät kirjoituksissaan *me*-muotoa sujuvasti, tunteet koetaan yhdessä, eikä *they*-muotoa käytetä paitsi puhuttaessa toiminnasta johon vaimo ei voinut osallistua.

¹²⁶ Brewster 1992, 91, 18.6.1846. ”*All hands look happy and greasy.*”

¹²⁷ Lawrence 1966, 37, 6.6.1857. ”*We are all delighted and hope this is only commencement of our good fortune.*”

¹²⁸ Brewster 1992, 92, 18.6.1846. ”*... and think our whale had a desirable effect on both Capt and officers and crew.*”

¹²⁹ Lawrence 1966, 40, 29.6.1857; Ricketson 1958, 47, 28.1.1873. Druett kertoo samoin, kuinka turhauttavaa oli risteillä pyyntivesillä ilman että valaista tehtiin yhtään havaintoa. Druett 1992, 65–66.

¹³⁰ Lawrence 1966, 115, 1.8.1858. ”*How I wish I could do something to enliven them.*” Brewster 1992, 87, 10.6.1846. ”*I feel very sorry we are so unfortunate.*”

tunnetilat yhdistivät laivayhteisöä. Yhteisöllisyys muodostui aina tilanteessa ja tilassa, minkä perusteella yhteisö koki yhdessä tiettyjä tunteita. Sukupuolella tai asemalla laivan hierarkiassa ei ollut silloin merkitystä, vaan tekeminen ja sitä seuranneet asiat koskettivat aina kaikkia. Kirjoitusten perusteella tulee vahvasti esille, että näin pienessä tilassa, jossa tapahtui kuitenkin valtavasti erilaisia asioita, kukaan ei voi olla jatkuvasti eristyksissä kaikesta yhteisestä tekemisestä. Vaimot eivät halunneet olla eristyksissä, vaan he olivat mukana laivalla aviomiehensä seurana ja tukena. Aviomiehet tarvitsivat vaimoan, kun valaiden puute kalvoi mieltä. Tai kun kiireessä tarvittiin vielä yhtä silmä- tai käsiparia. Vaimojen tukea kaivattiin myös silloin, kun valas vei miehistön jäsenen mukanaan syvyykseen ja kaikki olivat surullisia. Kollektiivinen mieliala imi yksilön mukaansa, vaikka tällä yksilöllä ei ollut työhön liittyvää tehtävää.

Useat vaimot kertoivat valaanpyynnin aikana tilanteista, joissa heidän elinpiirinsä kasvoi. He katselivat miehistön työtä, esimerkiksi valaan paloittelua ylös nostetuista pyyntiveneistä, kävivät katsomassa rasvan paloittelua siihen tarkoitettuun työtilassa tai saattoivat auttaa stuerttia ruokailuun liittyvissä tehtävissä tai jopa kokkia ruoanlaitossa laivan keittiössä.¹³¹ Osa vaimoista auttoi kapteenia pyyntiin liittyvissä tehtävissä, Mary Brewster kirjoitti: *“Olen tähystänyt ja pitänyt lukua veneistämme herra B:lle joka on niin kiireinen että hänellä ei ole aikaa...”*¹³² Toisaalta valaanrasvasta liukkaat kannet ja polttamisesta syntyvä epämiellyttävä savu ja haju pakottivat vaimot pysymään hyteissään sen ajan, kun valas oli paloitettu ja rasva keitetty öljyksi.¹³³ Annie Ricketson kirjoitti tavattoman rasvaisesta laivan kannesta sekä hajusta joka teki aivan sairaaksi. Annie kuitenkin pärjäsi ja hän kirjoitti syyksi: *”siitä saa puhdasta rahaa.”*¹³⁴ Vaimo saatettiin myös huomioida kaiken kiireen keskellä. Annie Ricketsonin laivalla pestiin kapteenin hyttiin johtavat portaat vaimon liukastuttua ja loukattua nilkkansa niissä: *”Vaikka joka puolella on paljon vettä puhtaanaapitoon, kaikki on liukasta. Paitsi portaat.”*¹³⁵

Mary Lawrence kirjoitti, kuinka miehistö leikkasi kahta pyydystettyä valasta, ja Mary ei voinut tehdä tyttärensä Minnien kanssa muuta kuin katsoa: *”Me olemme ylimääräisiä; meillä ole muuta tekemistä kuin katsoa, ja me käytämme tuon etuoikeuden hyödyksemme. Haluan nähdä kaiken, mitä on meneillään. Voi olla, ettei minulla koskaan ole toista mahdollisuutta.”*¹³⁶ Joan Druett ja Lisa Norling molemmat jakavat ajatuksen vaimosta, joka ei ollut kiinnostunut valaanpyynnistä, joka oli täysin eristäytynyt toiminnasta pyynnin aikana ja jota pyyntiprosessi ei kiinnostanut. Molemmat perustelevat näkemyksensä edellä olevalla sitaatilla, mutta ilman lauseen loppuosaa ja sitä seuraavia lauseita.¹³⁷ Tämä ajatus

¹³¹ Mm. Garner 1966, xviii. Lawrence 1966, 119, 140, 146, 16.8.1858 & 7.1.1859 & 3.2.1859; Brewster 1992, 91, 17.6.1846; Ricketson 1958, 34, 15.3.1872.

¹³² Brewster 1992, 100, 179, 30.6.1846 & 6.1.1847. *“... I have been looking out and keeping the run of our boats for Mr. B who is so busy he don't spare time...”*

¹³³ Brewster 1992, 91, 180, 18.6.1846 & 14.1.1847; Druett 1991, 70; Druett 1992, 105, 116.

¹³⁴ Ricketson 1958, 14–15, 21.7.1871. *“for it will be clean money.”*

¹³⁵ Ricketson 1958, 12, 24.5.1871. *“Although there is plenty of water all around us to keep clean with, every thing is sticky. Excepting the stairs.”*

¹³⁶ Lawrence 1966, 14.3.1857. *“We are supernumeraries; nothing for us to do but look on, and we avail ourselves of that privilege. I want to see everything that is going on. I may never have another opportunity.”*

¹³⁷ Norling 2000, 249.

on jäänyt vahvasti ja laajalti lainattuna elämään tutkimuksessa. Itselleni on kuitenkin muodostunut toisenlainen kuva vaimoista osana valaanpyyntiä. Palaan tähän artikkelin lopussa. Mielenkiinto valaanpyyntiin näkyy jopa Augusta Pennimanin kirjoituksesta. Hän oli lyhytsanainen, toteava ja jopa tylsä kirjoittaja. Hänen katkonaisessa lauseessaan kuitenkin elää vaimo, joka tuntee, haluaa ja on osa yhteisöä: ”*ei valaita, en malta odottaa, että saamme toisen valaan ja voimme keittää, ...*”¹³⁸

Yhteydet muihin aluksiin ja vierailut saarille

Gamming eli vierailu muissa pyyntialuksissa oli yleistä. Pyyntivesillä oli normaalisti kymmeniä aluksia samaan aikaan. Kun valaita ei ollut näkyvissä, laivojen välillä suoritettiin vierailuja.¹³⁹ Vierailuilla saatiin tärkeää tietoa valaiden liikkeistä, valaanpyytäjien yhteisön kuulumisista, sääoloista ja reittivalinnoista sekä saaliin määristä.¹⁴⁰ Laivan onnistumista pyynnissä verrattiin muihin aluksiin, mikä vahvasti tietyllä laivalla matkustavien kokemusta muihin verrattuna. Mary Lawrence kirjoitti: ”*Niin, vanha Addison, ei käy ollenkaan päinsä että olet näin jäljessä.*”¹⁴¹ Myös miehistö vieraili muissa aluksissa ja vierailujen aikana tanssittiin ja laulettiin. Nämä tapahtumat olivat tärkeää vaihtelua laivayhteisön jäsenille.¹⁴² Vierailut rajoittuivat kuitenkin henkilön oman arvoaseman ryhmään. Kapteenipariskunta oli kapteenin, perämiehet perämiehen ja miehistöt miehistön vieraana. Sosiaalinen kanssakäyminen saattoi olla välillä jopa pääosassa kapteenipariskuntien elämässä. Mary Lawrence kirjoitti, kuinka Samuel vieraili toisessa laivassa auttaakseen kapteenia valaan leikkaamisessa. Tytär Minnie oli mukana viettääkseen päivän kapteenin lasten kanssa. Maryn laivalla puolestaan vieraili samana päivänä kaksi kapteenia, jotka söivät päivällistä kapteenipariskunnan kanssa. Illalla he saivat vielä kutsun vierailu seuraavana päivänä Scotland-aluksessa.¹⁴³ Retkiä tehtiin myös rannalle silloin, kun laivat olivat ankkurissa. Mary Lawrence kertoi, kuinka yhdellä piknikillä oli mukana kymmenen kapteenia, neljä rouvaa ja seitsemän lasta: ”*Voimme häidin tuskin uskoa että olimme valaanpyyntimatalla.*” Mary totesi päivän loppuksi.¹⁴⁴

Tällainen yhteisöllisyys vaikutti vaimon kokemukseen vahvasti. Tieto siitä, että laivoilla oli muita naisia, jotka matkustivat samoissa olosuhteissa, toi turvaa ja voimaa. Kapteeneille muiden kapteenien tuki oli tärkeää ja tiedonkulku helpotti monia pyyntiin liittyviä asioita. Raskas vastuu laivasta ja matkan tuotosta oli helpompi kestää, kun oli mahdollisuus keskustella muiden vastaavista huolista ja koettelemuksista. Toisaalta muiden hyvä onni saattoi saada kapteenin entistä huolestuneemmaksi. Yhteiset tapaamiset paljastivat muilla laivoilla tapahtuneet onnettomuudet, kuolemantapaukset tai järjestyshäiriöt, mitkä tulivat myös muiden laivojen laivayhteisöjen tietoisuuteen. Vaimojen kirjoitukset olivat kuitenkin

¹³⁸ Penniman 1989, 2.5.1867. ”*no whales I feel anxious to get another whale so as we can boil, ...*”

¹³⁹ Lawrence 1966, 165; Penniman 1989, 4.7.1867 & 21.8.1867 & 25.9.1867; Williams 1964, 62, 11.6.1859; Druett 1992, 282–283; Druett 1991, 49.

¹⁴⁰ Kurtz 2013, 37.

¹⁴¹ Lawrence 1966, 124, 4.9.1858. ”*Well, old Addison, this will never do for you to be so far behindhand.*”

¹⁴² Davis & Gallman & Gleiter 1997, 49.

¹⁴³ Lawrence 1966, 145, 25.1.1859.

¹⁴⁴ Lawrence 1966, 151, 24.2.1859. ”*We could hardly realize that we were whaling.*”

toteavia. Muiden arvostelu ei kuulunut ainakaan päiväkirjojen sisältöön. Lojaalius ja tunne siitä, että merellä vallitsivat tietyt säännöt, muokkasivat vaimon tapaa käsitellä asioita.

Pyyntikausien välissä tai matkan eri vaiheissa laivat pysähtyivät Tyynenmeren saarille, joskus jopa viikoiksi. Kapteenipariskunta siirtyi maihin asumaan ja vietti aikaansa muiden kapteenien ja mukana olevien vaimojen kanssa. Osa vaimoista saattoi viettää koko pyyntikauden saarilla, varsinkin, jos he olivat raskaana ja synnyttivät pyyntikauden aikana. Vaimoille tällainen tilanne oli vaikea. He eivät olisi jääneet mielellään yksin vieraaseen paikkaan odottamaan vaarallista synnytyksen hetkeä. Martha Brown kirjoitti saavuttuaan Honoluluun, Oahulle: *”Luulisi että olen erittäin tyytyväinen täällä oltuani 7 ½ kuukautta merellä, mutta se ei ole niin. Olen vähemmän onnellinen täällä kuin siellä.”*¹⁴⁵ Saarilla päivät täyttyivät yhteisöllisestä toiminnasta. Retket, kirkossa käynnit, paikallisten asukkaiden oloihin tutustuminen, konsertit ja yhteiset ateriat sekä ostosten teko olivat pääosassa.¹⁴⁶ Miehistö jäi laivaan ja poistui vaimon elämästä ja samalla kirjoituksista.¹⁴⁷ Ainoastaan häiriöt, sairastumiset tai tietyn miehistön jäsenen poisjääminen tai vaihtuminen saatetaan mainita. Vaimot omaksuivat nopeasti oman yhteiskuntaluokkansa tavat ja käytännöt ja unohtivat laivaelämän saarivierailun ajaksi. Saarilla koettiin ja nähtiin asioita muiden kapteenin ja kapteenipariskuntien tai esimerkiksi pappien ja lähetystyöntekijöiden perheiden kanssa.

Lyhyemmillä pysähdyksillä saarille, joissa asui vain paikallisia asukkaita, vaimo sen sijaan koki laivayhteisön turvana vaarallisen näköisiä villoja vastaan. Usein vaimo ei mennyt maihin, vaan seurasi tilannetta laivasta. Mikäli kaikki sujui hyvin, hänet saatettiin viedä maihin seuraavana päivänä, varsinkin, jos tärkeät paikalliset henkilöt sitä toivoivat. Miehistö sen sijaan haki tuoretta vettä, ruokatarvikkeita kuten hedelmiä ja kalasti maissa. Vaimolle jäi tässäkin tilanteessa katsojan, seuraajan ja tarkkailijan rooli. Kokemaansa hän avasi päiväkirjassaan.

Lopuksi

Vastakkainasettelut leimasivat vaimon elämää valaanpyyntialuksilla. Vaimon kokemus osana joukkoa, mutta toisaalta vieraana, joka jäi joukon ulkopuolelle, tuli esille vaimon kirjoituksissa ei välttämättä sukupuolikysymyksenä, vaan enemmän työtehtävien puutteena. Tekemisen puute, tai tekemisestä sivussa oleminen, silloin kun kaikilla muilla oli töitä lähes kellon ympäri, määritti yksilön suhdetta joukkoon, jopa enemmän kuin arvoasema tai sukupuoli. Vaimot olivat valmiita osallistumaan ja ottamaan vastuulleen myös miesten työtehtäviä, kuten tähystäminen kannella. Toisaalta heille lankesi luonnostaan esimerkiksi stuertin työtehtäviä. Tiukoista normeista ja rakenteista kertoo se, kuinka vähän vaimot loppujen lopuksi osallistuivat työhön laivalla. Laivaelämän dokumentoiminen teki

¹⁴⁵ Brown 1993, 57, 30.4.1848. *”One would think I might feel very well contented her afer the 7 ½ months residence at sea, but it is not so. I am less happy here than there.”*

¹⁴⁶ Brewster 1992, 126–127, 17.9.1846; Penniman 1989, 13.11.–5.12.1865.

¹⁴⁷ Druett 1991, 113.

vaimoista aktiivisia toimijoita, vaikkakin ambivalentti toiseuden tunne leimasi heidän laivalla viettämänsä aikaa.

Vaimot olivat valmiita ja halukkaita osallistumaan ja oppimaan uutta, osin toteuttaakseen ajan yleisiä normeja ja ideaaleja. Vaimot asuivat laivoilla ennen kaikkea ollakseen aviomiestensä seurassa ja tukena, jolloin he kokivat yhdistävänsä perheen. Silti he pystyivät elämään yksilöinä miehisessä yhteisössä. Yhteisö tai joukko voi rakentua myös niin, että sinne mahtuu monella tapaa vieras yksilö. Vaimot joutuivat kohtaamaan pyynnin aiheuttamat fyysiset realiteetit. He inhosivat tiettyjä prosessin vaiheita, mutta samalla vaimot osallistuivat omalla tavallaan sekä tekemiseen että tunnelmaan ja olivat monella tavoin läsnä laivayhteisössä pyynnin aikana. Sukupuoli, etnisyys, ikä tai arvoasema määrittivät yksilön suhdetta joukkoon, mutta ne eivät sulkeneet ketään siitä pois. Ryhmän sisällä vaimo asettui päällystön asemaan siitä huolimatta, että hänellä ei ollut virallista asemaa tai työtehtäviä laivalla. Vaimo otti itselleen myös oikeuden kokea asioita toisin kuin merimiehet.

Kapteenien vaimojen kirjoitukset osoittavat, että myös laivan rajatussa elämänpiirissä ja koetuista vaaratilanteista huolimatta elämä laivoilla saattoi olla vaimoille antoisaa ja onnellista. Kapteenin vaimo oli sekä fyysisesti, että henkisesti vahva hahmo laivalla. Hän uskalsi ja oli rohkea. Matkan aikana hänen ymmärryksensä merielämästä ja valaanpyynnistä lisääntyi. Laivayhteisö oli sekä yhtenäinen että rikkonainen joukko, mikä vaihteli tilanteen ja matkan eri syklien mukaan. Laivayhteisössäkin yksilö sopeutti omaa tekemistään normipaineen vuoksi yhteisön tahdon ja tapojen mukaiseksi. Erilaiset sosiaaliset säännöt ja normit loivat myös valaanpyyntialuksille sosiaalisen rakenteen, mikä oli yleisesti hyväksytty.

Väkivaltaisuudet tai kuolemantapaukset koskettivat vaimoa. Toisaalta vaimot yleistivät asioita koskettamaan merimiehiä tai elämää merellä yleensä. Asioita oikeutettiin sillä, että näin tapahtui kaikissa aluksissa kaikilla maailman merillä. Vaimojen kirjoitusten kautta saamme ristiriitaisen kuvan siitä, kuinka hyvin he oikeastaan tunsivat miehistön jäsenet. Usein miehistön jäsenet henkilöityivät jonkin tapahtuman yhteydessä. Silloin saattoi paljastua, että he olivat olleet vaimon kanssa tekemisissä paljonkin tai että vaimolla oli heistä selkeä mielipide.

Vaimo ei ollut pakosta eristyksissä. Mikäli hän pysytteli hytissään, se johtui hänen omasta päätöksestään olosuhteiden lisäksi. Vaimolle sallittiin ”vierailut” miesten työtilaan valaanpyynnin aikana, häntä ei haluttu rajata yhteisen kokemuksen ulkopuolelle vaan päinvastoin, hänelle haluttiin esitellä työn eri vaiheita. Vaimot huolehtivat miehistön turvallisuudesta ja jaksamisesta sekä elivät täysin mukana laivan vaihtelevissa mielialoissa esimerkiksi silloin kun valaita ei onnistuttu pyydystämään. Tässä artikkelissa käsitellyistä vaimojen kirjoituksista ei löytynyt viitteitä siitä, että vaimo olisi ollut ei-toivottu osa yhteisöä. Päinvastoin vaimot pohtivat, kuinka heillä pitäisi olla positiivinen vaikutus merimiehiin ja kertoivat kuinka miehistö huomioi heitä päivittäisessä toiminnassaan.

Vaimot saivat matkan kuluessa enemmän tietoa ja heidän ymmärryksensä valaanpyynnistä ja laivayhteisön arjesta lisääntyi kokemuksen kautta. He kokivat mukautuvansa osaksi

elämää laivalla, sen joukkoa ja matkan tapahtumia. Yhteisön paine ja tavat vaikuttivat asiaan. Kun kymmenet laivat pyysivät valaita sunnuntaina, eivät vaimot voineet kritisoida pyhänä työskentelyä oman aluksen kohdalla. Voiton saavuttaminen, yhteinen tavoite oli tärkeintä. Yksilö mukautui yhteisön toimintaan, vaikka se olisi vastoin tiettyjä periaatteita ja käytäntöjä. Hänen piti sisäistää syy ja seuraus. Mielestäni siksi joukko tarvitsee aina aikaa ja yhteisiä kokemuksia muodostuakseen. Joukon yhteinen tavoite luo yhtenäisyyttä. Luottamus luodaan tietyillä säännöillä. Jokaisen on tiedettävä, kuinka asiat tehdään tietyn kaavan mukaisesti. Tällöin ennakoitavuus auttaa silloinkin, kun tapahtuu jotain odottamatonta. Tutkimuksessa meidän pitäisi vielä enemmän arvostaa yksilön ja heistä muodostuvien yhteisöjen kokemusta.

Painetut lähteet

Balano, Dorothea: *The Log of the Skipper's Wife*. Balano, James W. (toim.) 1979. Down East Books, Camden, Maine.

Brewster, Mary: "She was a sister sailor". *The Whaling Journals of Mary Brewster, 1845-1851*. Druett, Joan (toim.) 1992. Mystic Seaport Museum, Inc., Connecticut.

Brown, Martha Smith Brewer: *She Went A-Whaling. The journal of Martha Smith Brewer Brown from Orient, Long Island, New York, Around the World on the Whaling Ship Lucy Ann, 1847-1849*. Mackay, Anne (toim.) 1993. Oysterponds Historical Society, New York.

Hathorn, Susan: *A Brides's Passage. Susan Hathorn's Year Under Sail*. Petroski, Catherine (toim.) 1997. Northeastern University Press, Boston.

Lawrence, Mary Chipman: *The Captain's Best Mate. The Journal of Mary Chipman Lawrence on the Whaler Addison, 1856-1860*. Garner, Stanton (toim.) 1966. University Press of New England, Hanover and London.

Penniman, Augusta: *Journal of a Whaling Voyage 1864-1868*. Crevier, Yvonne (toim.) 1989. Eastern National Park and Monument Association, Eastham.

Ricketson, Annie Holmes: *Mrs. Ricketson's Whaling Journal*. Purrington, Philip F. (toim.) 1958. The Old Dartmouth Historical Society, New Bedford.

Williams, Eliza Azelia: *The Voyage of the Florida, 1858-1861 From the Journal of Eliza Azelia Williams*. Teoksessa: Williams, Harold (toim.) 1964. *One Whaling Family*. The Riverside Press Cambridge, Boston.

Kirjallisuus

Boerum, Donald H. 1993. Johdanto. Teoksessa: Brown, Martha Smith Brewer: *She Went A-Whaling. The journal of Martha Smith Brewer Brown from Orient, Long Island, New York, Around the World on the Whaling Ship Lucy Ann, 1847-1849*. Mackay, Anne (toim.) 1993. Oysterponds Historical Society, New York.

Bolster, Jeffrey W. 1996. Every Inch a Man. Teoksessa Teoksessa Creighton Margaret S. & Norling, Lisa (toim.). *Iron Men, Wooden Women. Gender and Seafaring in the Atlantic World 1700-1920*. The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 118–137.

Burton, Valerie 1991. The Myth of Bachelor Jack: Masculinity, Patriarchy and Seafaring Labour. Teoksessa: Howell, Colin & Twomey, Richard J. (toim.). *Jack Tar in History: Essays in the History of Maritime Life and Labour*. Acadiensis Press, Fredericton, New Brunswick, 179–198.

Colville, Quintin & Jones, Elin & Parker Katherine 2015. Gendering the Maritime World. *Journal for Maritime Research*. Vol 17, No.2, 97-101.

Cooper-Busch, Briton 1994. *Whaling Will Never Do for Me: The American Whaleman in the Nineteenth Century*. University Press of Kentucky.

Creighton, Margaret S. 1991. American Mariners and the Rites of Manhood, 1830-1870. Teoksessa: Howell, Colin & Twomey, Richard J. (toim.). *Jack Tar in History: Essays in the History of Maritime Life and Labour*. Acadiensis Press, Fredericton, New Brunswick, 143-163.

Creighton, Margaret S. 1996. Davy Jones's Locker Room. Gender and the American Whaleman, 1830-1870. Teoksessa Creighton Margaret S. & Norling, Lisa (toim.). *Iron Men, Wooden Women. Gender and Seafaring in the Atlantic World 1700-1920*. The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 118-137.

Davis, Lance E. & Gallman, Robert E. & Gleiter, Karin 1997. *In Pursuit of Leviathan: Technology, Institutions, Productivity, and Profits in American Whaling, 1816-1906*. The University of Chicago Press, Chicago and London.

Druett, Joan 1991. *Petticoat Whalers. Whaling wives at sea, 1820–1920*. Collins Publishers New Zealand, Auckland.

Druett, Joan 1992. Esisanat ja kappaleiden johdannot. Teoksessa: Druett (toim.). ”*She was a Sister Sailor*”. *The Whaling Journals of Mary Brewster, 1845–1851*. Mystic Seaport Museum, Connecticut.

Garner, Stanton 1966. Esisanat. Teoksessa: Garner, Stanton (toim.). *The Captain's Best Mate. The Journal of Mary Chipman Lawrence on the Whaler Addison, 1856-1860*. University Press of New England, Hanover and London.

Greenhill, Basil & Giffard, Ann 1971. *Women Under Sail. Letters and Journals concerning eight women travelling or working in sailing vessels between 1829-1949*. David & Charles Limited, South Devon House, Newton Abbot, Devon.

Halldórsdóttir, Erla Hulda & Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit 2016. Doing Biography. Teoksessa: Halldórsdóttir, Erla Hulda & Kinnunen, Tiina & Leskelä-Kärki, Maarit & Possing, Birgitte (toim.). *Biography, Gender and History: Nordic Perspectives*. Painosalama, Turku.

Hamlett, Jane 2009. ‘The Dining Room Should Be the Man's Paradise, as the Drawing Room Is the Woman's’: Gender and Middle-Class Domestic Space in England, 1850–1910. *Gender & History*. Nov 2009, Vol. 21 Issue 3, p576-591.

Heidbrink, Ingo 2017. Closing the ‘blue hole’: Maritime history as a core element of historical research. *International Journal of Maritime History*. May 2017, Vol 29, Issue 2.

Howell, Colin & Twomey, Richard 1991. Esisanat. Teoksessa: Howell, Colin & Twomey, Richard J. (toim.). *Jack Tar in History: Essays in the History of Maritime Life and Labour*. Acadiensis Press, Fredericton, New Brunswick, 164-178.

Keravuori, Kirsi 2015. *Rakkat poikaiset!": Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumentteina (1858–1887)*. Turun yliopisto, Turku.

Kurtz, Peter 2013. *Bluejackets in the Blubber Room: A Biography of the William Badger, 1828-1865*. The University of Alabama Press, Tuscaloosa, Alabama.

- Laitinen, Riitta 2004. Johdanto tilan kokemisen kulttuurihistoriaan. Teoksessa: *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Cultural History – Kulttuurihistoria 4, Turku.
- Lamberg, Marko 2010. Tila historiassa. *Historiallinen aikakauskirja*. 108: 1, s. 4–5.
- Melville, Herman 1851. *Moby Dick*. Penguin Books London 2012.
- Newton, John 2013. *Savage History: A history of whaling in the Southern and Pacific Oceans*. NewSouth Publishing, University of New South Wales, Sydney.
- Norling, Lisa 1991. The Sentimentalization of American Seafaring. The Case of New England Whalefishery, 1790-1870. Teoksessa: Howell, Colin & Twomey, Richard J. (toim.). *Jack Tar in History: Essays in the History of Maritime Life and Labour*. Acadiensis Press, Fredericton, New Brunswick, 164-178.
- Norling, Lisa 1996. Ahab's wife. Women and the American Whaling Industry, 1820-1870. Teoksessa Creighton Margaret S. & Norling, Lisa (toim.). *Iron Men, Wooden Women. Gender and Seafaring in the Atlantic World 1700-1920*. The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 70-91.
- Norling, Lisa 2000. *Captain Ahab Had a Wife. New England Women & the Whalefishery, 1720-1870*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London.
- Ojala, Jari & Tenold, Stig 2017. Maritime history. A health check. *International Journal of Maritime History*. May 2017, Vol.29(2), pp.344-354.
- Partsch, Dorinda 1989. Esisanat. Teoksessa: Partsch, Dorinda (toim.). *Augusta Penniman. Journal of a Whaling Voyage 1864-1868*. Eastern National Park and Monument Association, Eastham.
- Purrington, Philip F. 1958. Esisanat. Teoksessa: Purrington, Philip F. (toim.). *Mrs. Ricketson's Whaling Journal*. The Old Dartmouth Historical Society, New Bedford.
- Roman, Joe 2006. *Whale*. Reaktion Books LTD, London.
- Seaborn, Laurel 2017. Gimming Chairs and Gimballed Beds: Seafaring Women on Board Nineteenth-Century Ships. *Journal of Maritime Archaeology*. April 2017, Volume 12, Issue 1, pp 71–90.
- Schell, Jennifer 2013. *"A Bold and Hardy Race of Men" : The Lives and Literature of American Whalemen*. University of Massachusetts Press, Amherst & Boston.
- Springer, Haskell 1996. The Captain's Wife at Sea. Teoksessa Creighton Margaret S. & Norling, Lisa (toim.). *Iron Men, Wooden Women. Gender and Seafaring in the Atlantic World 1700-1920*. The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 92-117.
- Stanley, Jo 2002. And after the cross-dressed cabin boys and whaling wives? Possible futures for women's maritime historiography. *Journal of Transport History*, March 1, 2002.
- Stark, Suzanne J. 1996. *Female Tars. Women Aboard Ship in the Age of Sail*. US Naval Institute Press; Massachusetts.
- Vaapio (Syväsalmi), Emilia 2004. *"Captain, Oh My Captain!" – Kapteenien vaimojen asema laivayhteisössä 1800- ja 1900-luvun suurilla amerikkalaisilla purjelaivoilla*. Lisensiaatintutkimus, Turun Yliopisto.
- Williams, Harold 1964. Johdanto ja liite 1. Teoksessa: Williams, Harold (toim.). *One Whaling Family*. The Riverside Press Cambridge, Boston.